МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ ПОДАТКОВОЇ СПРАВИ, ОБЛІКУ ТА АУДИТУ
КАФЕДРА ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ, МАРКЕТИНГУ ТА БІЗНЕС-АНАЛІТИКИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА
на тему: «ЕКСПОРТНА СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ АГРАРНИХ КОРПОРАЦІЙ НА МІЖНАРОДНИХ РИНКАХ»

Здобувача вищої освіти магістерського рівня, II курсу, МЕМ - 23-1 групи,
спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини»,
освітня програма «Міжнародні економічні відносини»/ International Economic Relations

_____ Синяк Максим Русланович
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)

Науковий керівник _____ Коляда Олена Володимирівна, к.е.н., доцент
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Гарант освітньо-професійної
програми _____ Коляда Олена Володимирівна, к.е.н., доцент
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Допущено до захисту за рішенням кафедри _____
протокол від «7» 01 2025 № 1

Завідувач
кафедри _____ Паянок Тетяна Миколаївна, к.е.н., доцент
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Ірпінь – 2025

Реєстрація № 45 24.01.25.
(дата) (підпис відповідальної особи)

Результати перевірки до захисту 15.12.24
(до захисту, на доопрацювання) (дата)

Результат захисту 85 14.02.25
(оцінка) (дата)

Голова комісії: Дерган А.В.
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії: Лазаренко Д.О.
(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ ВИПУСКНОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П.І.П.: керівника, голови комісії членів комісії, секретаря, (підписи)
ОЦІНЮВАННЯ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ КЕРІВНИКОМ ТА РЕЦЕНЗЕНТОМ				
І.Зміст випускної роботи (якість теоретичного матеріалу, його зв'язок з практичним, вміння представляти матеріал в логічній послідовності, наявність висновків та пропозицій)	від 0 до 30	29		15.12.24 Кашуба О.Б.
2.Дотримання вимог щодо оформлення	від 0 до 10	7		
3.Вчасне виконання роботи на всіх етапах у встановлені кафедрою терміни	від 0 до 5	5		
4. Рецензент	від 0 до 5	4		
РАЗОМ БАЛІВ*	від 0 до 50	45		
ОЦІНЮВАННЯ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
І.Доповідь	від 0 до 10	10		Васіщенко В.І. Кашуба О.Б. Берлов А.В. Мороченко О.В. Гаврилюк Т.Б.
2. Роздатковий матеріал	від 0 до 5	5		
3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	від 0 до 25	25		
5. Апробація (участь у конференціях)	від 0 до 10	0		
РАЗОМ БАЛІВ	від 0 до 50	40		
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	від 0 до 100	85		

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підпис)
85	B	4	14.02.25	Васіщенко В.І. Кашуба О.Б. Берлов А.В. Мороченко О.В. Гаврилюк Т.Б.

Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЕКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЄКТС	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	Б	3 (задовільно)
50-59	E	
35-49	ЄХ	2 (незадовільно)

Факультет податкової справи, обліку та аудиту

Кафедра економічної політики, маркетингу та бізнес-аналітики

Спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»

Освітня програма «Міжнародні економічні відносини»/ International Economic Relations

Затверджую

Завідувач кафедри _____ №19

«20» 11 2023

Завдання на випускну кваліфікаційну (дипломну) роботу

здобувачу вищої освіти **Синяку Максиму Руслановичу**

1. Тема випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи: «Експортна спеціалізація українських аграрних корпорацій на міжнародних ринках».

Затверджена наказом ректора від «08» 01 2024 № 3

2. Строк здачі закінченої роботи 10.12.24

3. Цільова установка: дослідити експортну спеціалізацію українських аграрних корпорацій на міжнародних ринках.

Мета роботи: аналіз основних тенденцій експортного потенціалу агропромислового комплексу України в умовах глобалізації та визначення місця, впливу та ролі України на світовому ринку продовольчих товарів.

Об'єкт дослідження: аграрний комплекс України.

Предмет дослідження: система економічних відносин, яка виникає внаслідок виходу України на міжнародні ринки агропромислового комплексу.

База дослідження: Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Державна служба статистики України, Світова організація торгівлі (World Trade Organization), Статистичне відомство європейського співтовариства (EUROSTAT), Організація економічного співробітництва і розвитку (OECD), Всесвітній економічний форум (World Economic Forum).

4. Вихідні дані до роботи: вітчизняні та зарубіжні літературні джерела, матеріали та звіти АПК України.

5. Перелік графічного матеріалу:

Рисунки:

1. Структура агропромислового комплексу.

2. Проблеми продовольчого забезпечення в умовах воєнної агресії.

3. Перелік показників для оцінки впливу на розвиток ринку продовольства.

4. Динаміка рівня бідності в світі за період 2002-2023рр, %.

5. Динаміка частки експорту аграрної продукції в світі за період 2002-2023 рр, %

6. Динаміка частки аграрної продукції у ВВП в світі за період 2002-2023рр, %.

7. Динаміка цін на нафту за період 2000-2023 рр., доларів.

8. Динаміка капітальних інвестицій в АПК та частка витрат капітальних інвест відношенні до загальних капітальних інвестицій в Україні впродовж 2011-2023

9. Динаміка валової доданої вартості в АПК та частка витрат на АПК у загальної доданої вартості в Україні впродовж 2012-2023 рр., млн грн.

10. Динаміка площі сільськогосподарських угідь України впродовж 2000- гектарів.

11. Розподіл збитків АПК України по галузям АПК через повномасштабне 2024 р., %

12. Загальний експорт агропромислових товарів впродовж 2022- 2024 рр. за ви та типом транспорту, тис. тонн

6. Зміст випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи (перелік питань за кож

1. Вступ

2. Розділ 1. Теоретично-методичні засади функціонування агропромисло України.

2. 1. Теоретичні основи, поняття та інструменти експортної діяльності АПК.

2. 2. Загальна характеристика агропромислових корпорацій України.

3. Розділ 2. Практичні аспекти експортної спеціалізації українських аграрних

3. 1. Характеристика динаміки розвитку глобального ринку АПК.

3. 2. Оцінка діяльності українських компаній на світовому ринку АПК.

4. Розділ 3. Проблеми та особливості експортного потенціалу АПК у воєнного стану.

5. Висновки

6. Список використаних джерел

7. Додатки

7. Календарний план виконання роботи

№ п/п	Назва етапів випускної кваліфікаційної (дипломної)роботи	Строк виконання етапів роботи	
		За планом	Фактично
1	2	3	4
1	Доопрацювання першого та другого розділу та подання його керівнику	до 9.05.2024	8.05.2024
2	Підготовка 3 розділу та подання його керівнику	01.11.2024	01.11.2024
3	Підготовка вступу та висновків та подання їх керівнику	04.12.2024	04.12.2024
4	Доопрацювання дипломної роботи та подання його керівнику	до 9.12.2024	8.12.2024
5	Отримання відгуку керівника дипломної роботи	9-10.12.24	9.12.2024
6	Допуск дипломної роботи до захисту (попередній захист)	15-25.01.25	15-25.01.25
7	Отримання зовнішньої рецензії на дипломну роботу	15-25.01.25	15-25.01.25
8	Захист дипломної роботи	10-14.02.25	10-14.02.25

8. Дата видачі завдання «20» 11 2023

9. Керівник випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи _____ (підпис) Коляда О.В. (прізвище, ініціали)

10. Гарант освітньо-професійної програми _____ (підпис) Коляда О.В. (прізвище, ініціали)

11. Завдання до виконання отримав здобувач вищої освіти _____ (підпис) Синяк М.Р. (прізвище, ініціали)

АНОТАЦІЯ

Мета роботи: аналіз основних тенденцій експортного потенціалу агропромислового комплексу України в умовах глобалізації та визначення місця, впливу та ролі України на світовому ринку продовольчих товарів.

Завданнями роботи є:

1. Охарактеризувати теоретичні основи, поняття та інструменти експортної діяльності АПК;

2. Надати загальну характеристику агропромислових корпорацій України;

3. Здійснити характеристику динаміки розвитку глобального ринку АПК;

4. Оцінити діяльність українських компаній на світовому ринку АПК;

5. Дослідити проблеми та особливості експортного потенціалу АПК України в умовах воєнного стану.

Предметом дослідження є система економічних відносин, яка виникає внаслідок виходу України на міжнародні ринки агропромислового комплексу.

Об'єктом дослідження є аграрний комплекс України.

Базою дослідження виступає Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Державна служба статистики України, Світова організація торгівлі (WTO), Статистичне відомство європейського співтовариства (EUROSTAT), Організація економічного співробітництва і розвитку (OECD), Всесвітній економічний форум (WEF).

За результатами дослідження сформульовані пропозиції, щодо вдосконалення експортного потенціалу АПК України в умовах воєнного стану.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що дослідження та аналіз українського агропромислового комплексу дозволяє компаніям адекватно реагувати на зміни та, за необхідності, будувати свої бізнес-моделі відповідно до потреб сучасного ринку.

Кваліфікаційна магістерська робота містить 61 сторінку, 1 таблиця, 12 рисунків, список використаних джерел з 40 найменувань, 2 додатків.

Ключові слова: експорт, агропромисловий комплекс, глобалізації, експортна діяльність, сільськогосподарська продукція, продовольчі товари.

Рік виконання кваліфікаційної магістерської роботи 2024.

Рік захисту кваліфікаційної магістерської роботи 2025.

SUMMARY

Purpose: analysis of the main trends in the export potential of the agro-industrial complex of Ukraine in the context of globalization and determination of the place, influence and role of Ukraine in the world food market.

The objectives of the work are:

1. To characterize the theoretical foundations, concepts and tools of the export activity of the agro-industrial complex;

2. To provide a general characteristic of the agro-industrial corporations of Ukraine;

3. To characterize the dynamics of the development of the global agro-industrial market;

4. To assess the activities of Ukrainian companies in the global agro-industrial market;

5. To investigate the problems and features of the export potential of the agro-industrial complex of Ukraine in conditions of martial law.

The subject of the study is the system of economic relations that arises as a result of Ukraine's entry into international agro-industrial markets.

The object of the study is the agrarian complex of Ukraine.

The study is based on the Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture of Ukraine, the State Statistics Service of Ukraine, the World Trade Organization (WTO), the Statistical Office of the European Community (EUROSTAT), the Organization for Economic Cooperation and Development (OECD), and the World Economic Forum (WEF).

Based on the results of the research, proposals were formulated to improve the export potential of Ukraine's agro-industrial complex under martial law.

The scientific novelty of the research lies in the fact that the research and analysis of the Ukrainian agro-industrial complex allows companies to adequately respond to changes and, if necessary, build their business models in accordance with the needs of the modern market.

The work contains 61 pages, 1 table, 12 figures, a list of sources used with 40 names, 2 appendices.

Key words: export, agro-industrial complex, globalization, export activity, agricultural products, food products.

The year of completion of the work 2024.

Year of protection of work 2025.

ЗМІСТ

ВСТУП ……8

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРОРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ…….11

1.1. Теоретичні основи, поняття та інструменти експортної діяльності АПК…11

1.2. Загальна характеристика агропромислових корпорацій України…….18

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЕКСПОРТНОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ АГРАРНИХ КОРПОРАЦІЙ……...23

2.1. Характиристика динаміки розвитку глобального ринку АПК……..23

2.2. Оцінка діяльності українських компаній на світовому ринку АПК……26

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АПК УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ...…….47

ВИСНОВКИ…….……54

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…….56

ДОДАТКИ…….61

ВСТУП

Актуальність теми. Сьогодні головною загрозою продовольчій безпеці України та світу є повномасштабна війна з російською федерацією, яка розпочалася 24 лютого 2022 року і триває досі. Україна не лише постачає продовольство на внутрішній ринок, а й є одним із найбільших у світі експортерів зернових та соняшнику, що створює загрозу світовій продовольчій кризі.

В умовах сучасних подій вся світова харчова промисловість перебуває у великій небезпеці та близька до прискорення продовольчої кризи, яка частково почалася під час пандемії COVID-19. Росія та Україна є найбільшими у світі експортерами продовольства та нафти, від експорту яких залежить третина населення світу. Міжнародній спільноті необхідно вжити негайних, конкретних і рішучих дій для якнайшвидшого припинення агресії російської федерації та забезпечення миру і спокою в Україні.

Аграрний сектор України відіграє ключову роль у структурі експорту та робить значний внесок у наповнення державного бюджету. В останні роки економіка країни значною мірою залежала від розвитку сільського господарства через нестабільний обмінний курс, політичну нестабільність, а тепер і війну. Розуміючи важливість економічної та військової боротьби, український уряд розпочав певні програми стимулювання сільськогосподарського виробництва. Українські аграрії мають важливу місію – відновити українську економіку.

Стан і ступінь розробки проблеми в спеціальній літературі. Роботи, присвячені вирішенню проблеми експортного потенціалу країни та окремих регіонів, включають вивчення динаміки економічних показників аграрного сектору країни, визначення основних проблем аграрного сектора України, впровадження стандартів якості європейського рівня в українське виробництво, із залученням таких наукових праць відомих вітчизняних та зарубіжних учених, як О.П. Катеринич, М.І. Сахацький, П.Т. Саблук, В.Г Маслич, Ф.О. Ярошенко, Ю.М. Бондаренко, В.І. Богачов, Б.А. Мельник, С.М. Онисько, В.Г. Ткаченко,

Дорош-Кізим М.М., Дадак О.О., Гачек Т.С., Салькова І.Ю., Гловюк А.С., Олексієнко О.П. та інші.

Метою дослідження є аналіз основних тенденцій експортного потенціалу агропромислового комплексу України в умовах глобалізації та визначення місця, впливу та ролі України на світовому ринку продовольчих товарів.

Завданнями дослідження є:

1. Охарактеризувати теоретичні основи, поняття та інструменти експортної діяльності АПК;

2. Надати загальну характеристику агропромислових корпорацій України;

3. Здійснити характиристику динаміки розвитку глобального ринку АПК;

4. Оцінити діяльністьукраїнських компаній на світовому ринку АПК;

5. Дослідити проблеми та особливості експортного потенціалу АПК України в умовах воєнного стану.

Об’єкт дослідження – аграрний комплекс України.

База досліджень – Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Державна служба статистики України, Світова організація торгівлі (World Trade Organization), Статистичне відомство європейського співтовариства (EUROSTAT), Організація економічного співробітництва і розвитку (OECD), Всесвітній економічний форум (World Economic Forum).

Предмет дослідження – система економічних відносин, яка виникає внаслідок виходу України на міжнародні ринки агропромислового комплексу.

Методи дослідження. При написанні магістерської роботи були використані теоретичні та емпіричні методи дослідження, які допомогли отримати результати формування наукової пропозиції щодо тенденцій розвитку сільськогосподарського комплексу. Використовувалися теоретичні методи для аналізу літератури про природу агропромислового комплексу та визначення потенціалу продуктів сільськогосподарського призначення. Більшість

методичних досліджень проводиться на основі аналізу документальних джерел, що стає основою для подальших досліджень. На основі аналізу статистичних джерел динаміки зовнішньої торгівлі отримано емпіричні методи, які більш детально визначають особливості дослідження світових ринків сільськогосподарської продукції та їх розвитку для України.

Науково-практична значимість одержаних результатів. Дослідження та аналіз українського агропромислового комплексу дозволяє компаніям адекватно реагувати на зміни та, за необхідності, будувати свої бізнес-моделі відповідно до потреб сучасного ринку.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРОРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

1.1. Теоретичні основи, поняття та інструменти експортної діяльності АПК

Експортна діяльність стосується процесу продажу товарів і послуг зарубіжним країнам з метою отримання прибутку. Це важлива частина зовнішньоекономічної діяльності підприємств і країн. Експорт сприяє розвитку національної економіки, збільшенню виробництва, створенню робочих місць і підвищенню рівня життя людей.

Експортна діяльність означає серію процесів і дій, пов’язаних з експортом товарів, послуг або технологій з однієї країни в іншу для продажу на міжнародному ринку. Включаючи виробництво продукції, маркетинг, транспортування, митне оформлення та продаж за межами внутрішнього ринку. Метою експортної діяльності є розширення ринків збуту, підвищення конкурентоспроможності підприємств, організацій та отримання додаткового прибутку. Основні етапи експортної діяльності:

1. Дослідження ринку. Оцінка попиту на продукцію в різних країнах, аналіз конкурентів і визначення потенційних партнерів.

2. Вибір стратегії виходу на ринок. Вибір способів доставки товару, просування товару, форм співпраці з іноземними партнерами.

3. Правові аспекти. Оформлення необхідної документації, дотримання міжнародних стандартів і норм, врахування митних процедур та дозволів.

4. Фінансове планування. Визначення цінової політики, розрахунок експортних витрат, вибір методів фінансування експортної діяльності (наприклад, кредити, страхування експортних ризиків).

5. Логістика. Організація вантажоперевезень, вибір оптимального маршруту та способу доставки, страхування вантажу.

6. Маркетинг і збут. Розробка та впровадження маркетингової стратегії, укладання договорів з покупцями, організовування роботу з клієнтами.

Переваги експортної діяльності:

1. Збільшення продажів: вихід на нові ринки може збільшити продажі.

2. Диверсифікування ризики: зменшення залежності від внутрішнього ринку та більш стабільна робота під час економічних криз.

3. Підвищення конкурентоспроможності: участь у міжнародній торгівлі сприяє покращенню якості продукції та впровадженню нових технологій.

4. Доступ до ресурсів: можливість отримання іноземних інвестицій і технологій.

Експортна діяльність є важливою частиною розвитку підприємств і національної економіки в цілому. Успішне виконання експортної операції вимагає ретельного планування, знання міжнародних ринків і здатності адаптуватися до мінливих умов.

Експортна діяльність є ключовим фактором розвитку будь-якої економіки, незалежно від галузі. Це сприяє розширенню ринків збуту, залученню нових клієнтів, підвищенню конкурентоспроможності підприємств на міжнародному ринку. Для успішної експортної діяльності необхідний комплексний підхід, що включає розробку маркетингових стратегій, вивчення міжнародних стандартів якості, оптимізацію логістичних процесів та співпрацю з державними органами для отримання підтримки та стимулювання експортної діяльності. Такий підхід допоможе підприємствам досягти успіху на міжнародній арені та забезпечити сталий розвиток в умовах глобалізації економіки.

Розвиток експортної діяльності на міжнародних ринках може відкрити нові можливості для розвитку агробізнесу та забезпечити стабільне та довгострокове зростання.

Світові агропромислові ринки є невід’ємною частиною світової економіки та забезпечують глобальне постачання продовольства. До нього входять зернові, молочні продукти, м’ясо, фрукти та овочі. Глобалізація

справила значний вплив на цей ринок, сприяючи його інтеграції та розвитку. Ринок сільськогосподарської продукції має свої унікальні особливості, які відрізняють його від інших ринків. Відмінність полягає в тому, що через низьку цінову еластичність сільськогосподарської продукції еластичність попиту та пропозиції обмежена.

Ринок дозволяє юридичним або фізичним особам вільно обирати будь-який вид діяльності, вільно отримувати будь-які види ресурсів, безперешкодно встановлювати економічні відносини між постачальниками і споживачами, створювати умови для виникнення, формування і розвитку потреб споживачів будь-якої потреби та встановити внутрішні та міжгалузеві співвідношення.

Змінюються і структурно світові товарні ринки, оскільки з'являються нові види товарів і збільшуються продажі того чи іншого товару в будь-якому сегменті ринку.

Агропромисловий комплекс є надзвичайно важливою галуззю економіки України, яка охоплює широкий спектр діяльності від первинного виробництва до переробки та розподілу сільськогосподарської продукції. Для повного розуміння структури цього комплексу необхідні дослідження з використанням різних теоретичних моделей і методів. Вивчення сутності та особливостей міжнародної конкурентоспроможності агропромислових комплексів є ключовим етапом роботи. Теоретична основа забезпечує необхідну базу для аналізу та формулювання рекомендацій щодо підвищення ефективності використання цифрових інструментів в агропромисловому комплексі та підвищення міжнародної конкурентоспроможності аграрного сектору.

Перший етап дослідження полягає у розгляді визначення агропромислового комплексу з різних точок зору. Семчик В. І. розглядає агропромисловий комплекс з правової точки зору, зауважує, що АПК є складною біоекономічною системою, інтегрованою формою сільського господарства та пов’язаних з ним галузей, зайнятих матеріально-технологічним виробництвом, постачанням, заготівлею, переробкою, зберіганням сільськогосподарської продукції та наданням послуг споживачам в

агропромисловому комплексі, що сприяє підвищенню міжнародної конкурентоспроможності аграрної галузі [1, с. 19]. Стемальщук А. М. у своїх працях визначив агропромисловий комплекс як цілісну, інтегровану промислову систему, покликану виробляти та забезпечувати населення високоякісною сільськогосподарською продукцією. Ця система охоплює багато напрямків, займаючи всі аспекти забезпечення виробництва сільськогосподарської сировини та продовольства, а також їх заготівлю, зберігання, переробку та реалізацію. [2, с. 266].

У своєму дослідженні Дергалюк М. О. під агропромисловим комплексом розуміє складну і всеохоплюючу соціально-економічну систему, що складається із взаємопов'язаних галузей, пов'язаних з виробництвом, розподілом, обміном і споживанням сільськогосподарської продукції, і має специфічні функціональні характеристики відтворення продуктивності та виробничих відносин. [3, с. 36].

Усі наведені вище твердження об'єднує одне тлумачення агропромислового комплексу, а саме: агропромисловий комплекс – це складна інтегрована система, що охоплює різноманітні галузі, спрямовані на виробництво та забезпечення високоякісної сільськогосподарської продукції. і мають певні функціональні характеристики.

Тепер можна більш детально розглянути структуру агропромислового комплексу з урахуванням основних ланок, аналіз дозволить краще зрозуміти функції та взаємозв'язки між галузями комплексної системи агропромислового комплексу.

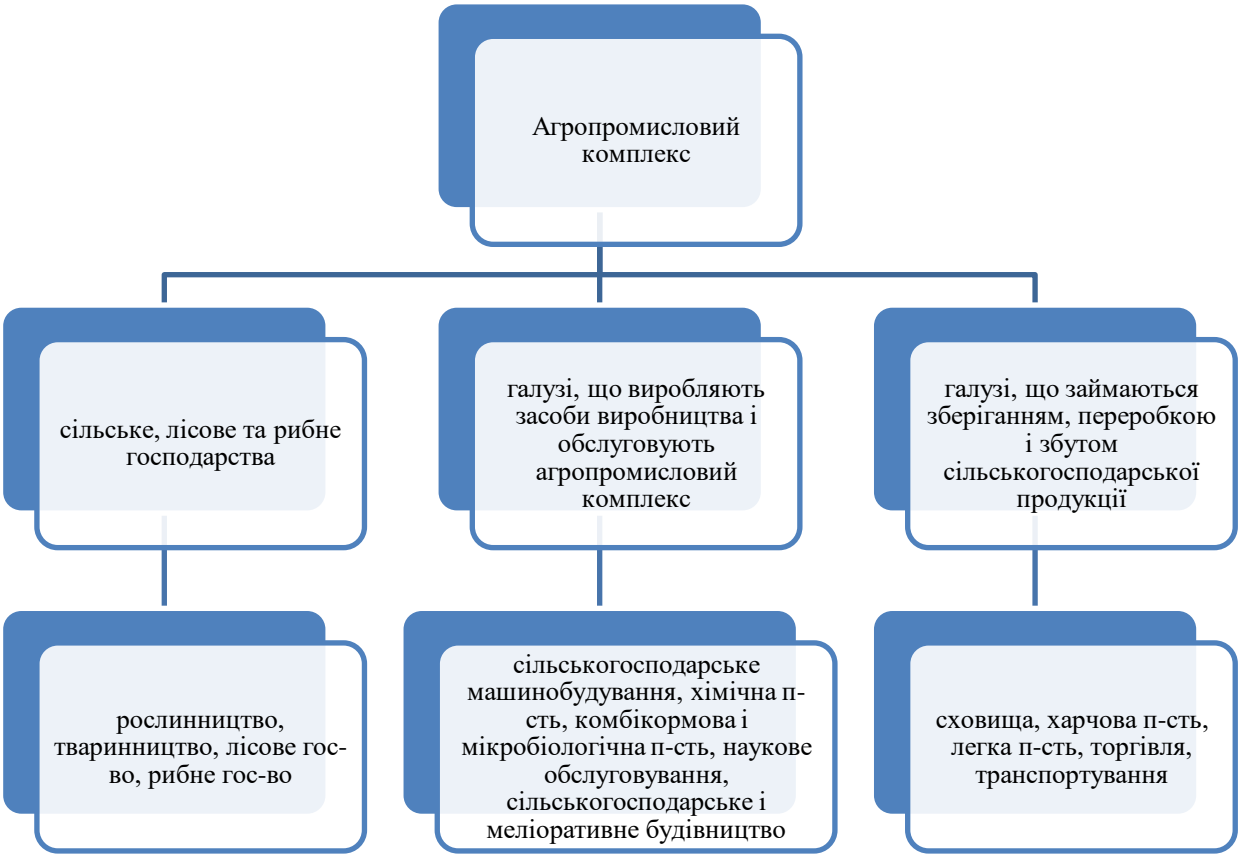

Рисунок 1.1 – Структура агропромислового комплексу

Джерело: побудовано автором за даними [4].

Найбільш широко в дослідженнях використовується структурна модель агропромислового комплексу трьох основних галузей сільського, лісового та рибного господарства (рис. 1.1). , галузі, що виробляють засоби виробництва та обслуговують агропромисловий комплекс, галузі зберігання, переробки та збуту сільськогосподарської продукції [4].

Розглянемо взаємозв'язок між структурними елементами агропромислового комплексу. Сільське господарство, лісове господарство та рибальство включають рослинництво для забезпечення сировиною харчової та інших галузей промисловості, тваринництво для постачання м’яса, молока та інших продуктів, лісове господарство та рибальство для забезпечення деревиною, дичиною, рибою тощо. Технічну основу сільськогосподарських підприємств становлять галузі, що виробляють засоби виробництва та обслуговують сільське господарство, а саме сільськогосподарське машинобудування, хімічна промисловість, виробництво комбікормів і

мікробних препаратів, наукове обслуговування, сільськогосподарське меліоративне будівництво та ін. До галузей, які займаються зберіганням, переробкою та реалізацією сільськогосподарської продукції, належать складське господарство (зберігання зерна та іншої продукції), харчова промисловість (переробка продукції), легка промисловість (виробництво тари та ін.), торгівля (реалізація сільськогосподарської продукції), транспорт (логістична доставка на ринок).

Для вивчення ринку переробної промисловості сільськогосподарської продукції необхідно виходити із загальних принципів формування ринку:

− формування антимонопольних організацій і господарських структур виробництво;

− збалансованість попиту та пропозиції на промислові товари;

− поєднання економічних інтересів у всіх сферах виробничого комплексу.

Агропромисловий ринок функціонує за повної або часткової відсутності інформації про стан попиту та пропозиції.

В сучасних умовах формулювання цільових управлінських рішень щодо напрямів і пріоритетів розвитку ринкової системи має базуватися на ефективних механізмах отримання, обробки та інтерпретації різноманітної інформації про процеси, що відбуваються у зовнішньому ринковому середовищі.

Одним із елементів цього механізму є система моніторингу. У цьому контексті під моніторингом ринкових операцій в агропереробній промисловості розуміється специфічний вид управлінської діяльності, що здійснюється галузевими органами управління за допомогою таких інструментів, як спостереження, збір, контроль, діагностика, облік тощо, аналіз, оцінка та прогнозування.

Спроби розвитку сільського господарства на основі національних ключових проектів не вирішать швидко проблему відновлення та подальшого сталого функціонування сільського господарства та сільських територій.

У країнах з розвиненою економікою підвищений попит на сільськогосподарську продукцію характеризується відносним зниженням попиту. Основними причинами є: зниження зростання населення, зниження зростання доходу на душу населення та зниження еластичності попиту, спричинене доходом за вищих рівнів споживання.

Практична реалізація концепції сталого розвитку в аграрному секторі потребує визначення пріоритетів з точки зору соціальної та екологічної відповідальності суб'єктів господарювання з урахуванням економічних інтересів. У цьому контексті можна визначити такі пріоритети:

1) Формулювання комплексної політики економічного, екологічного та соціального розвитку;

2) Розумне та екологічно безпечне землекористування.

Ця концепція включає багато аспектів, таких як:

1) Захищати та сприяти родючості, збільшувати вміст гумусу, технічні можливості обробки ґрунту, зменшувати забруднення ґрунту нітратами, пестицидами, важкими металами та іншими шкідливими речовинами;

2) Природна просторова організація використання ресурсів, спрямована на забезпечення належних умов для ефективного використання потенційних ресурсів без порушення екологічної рівноваги всієї країни;

3) Оптимальне поєднання державних і приватних інтересів із суспільними у сфері відтворення природних ресурсів [5, с. 17-19].

Тому реалізація концепції сталого розвитку в аграрному секторі потребує комплексних заходів, зокрема раціонального використання природних ресурсів, впровадження технологічних інновацій у екологічній сфері, використання ефективних національних інструментів регулювання.

Це зумовлює складність структури аграрно-промислового комплексу, специфіку системи і механізму сільського господарства та має враховувати пріоритетність його розвитку. Незважаючи на позитивні тенденції, соціально-економічний потенціал аграрного сектору в сучасних умовах господарювання ще не повністю реалізований, що призводить до послаблення національної

економічної безпеки, особливо структурних складових макроекономіки, фінансів, промисловості, зовнішньої економіки тощо.

Підсумовуючи, можна сказати, що агропромисловий комплекс – це складна соціально-економічна система, яка об'єднує різні галузі сільськогосподарського виробництва, обігу та споживання.

Сільське господарство, харчова промисловість і агропромисловий комплекс в цілому є пріоритетним напрямком розвитку міжнародної конкурентоспроможності України.

Галузі, що входять до агропромислового комплексу, мають величезний потенціал розвитку і можуть стати рушійною силою розвитку національної економіки. Поліпшення ситуації та підвищення рівня життя людей зроблять великий внесок у підвищення міжнародної конкурентоспроможності.

Щоб досягти стійкої конкурентоспроможності на міжнародному ринку, агропромисловий комплекс країни повинен ефективно враховувати та адаптуватися до різних факторів, що визначають його діяльність.

1.2. Загальна характеристика агропромислових корпорацій України

Сучасний АПК є важливою галуззю економіки України. Тут зосереджена майже третина основних виробничих фондів, працює чверть зайнятого в народному господарстві населення, яке виробляє понад 20% валового суспільного продукту і понад третину національного доходу, 70% роздрібного товарообороту.

В умовах розвитку суспільної продуктивності великого значення набуває використання досягнень науково-технічного прогресу для формування та впровадження ефективної та наукової системи управління сільським господарством, професійного та раціонального використання матеріальних, фінансових і трудових ресурсів. Збільшення виробництва продукції рослинництва і тваринництва.

Процес відтворення сільського господарства досить складний і залежить від природних, науково-технічних, біологічних, соціальних та економічних факторів. Все це вимагає глибоких економічних знань і постійного аналізу та застосування економічних законів.

Аграрне господарство — це сукупність суспільно-виробничих відносин і процесів, що характеризують стан і розвиток промисловості.

Як наука вивчає суспільні виробничі відносини та моделі їх розвитку в сільськогосподарському виробництві. Оскільки економічні зв'язки сільського господарства, як і інших галузей, визначаються особливостями продуктивності, організацією продуктивності і характером розвитку, економіка сільського господарства також враховує технологію і виробництво в поєднанні із загальноекономічними зв'язками його галузей.

Щодо особливостей розвитку українського агропромислового комплексу та його галузей, то слід зазначити наступне: агропромислові виробничі ресурси нашої країни є надто інтенсивними: вони складають більше третини всіх виробничих ресурсів України, тут сконцентровано величезна частина суспільства.

Національний агропромисловий комплекс є унікальним у Європі за кількістю та обсягом природних (земельних, водних) і трудових ресурсів, що використовуються в сільському господарстві.

Стан агропромислового комплексу безпосередньо впливає на соціальні умови життя суспільства та продовольчу безпеку країни.

На жаль, ринкова трансформація національної економіки, земельна реформа, організаційно-структурна трансформація вітчизняного промислового виробництва сільськогосподарської продукції не призвели до позитивних змін.

Сьогодні ми всі знаємо, що останні два роки бойових дій мали низку масштабних і руйнівних наслідків для аграрного сектору нашої країни.

Знищено та завдано значної шкоди значній кількості сільськогосподарської продукції та переробних підприємств. Зменшилися посівні площі та врожайність.

Через окупацію окремих територій загальна площа сільськогосподарських угідь тимчасово скоротилася більш ніж на 20%. Минулого року валовий внутрішній продукт впав до найнижчого рівня з 2014 року. Сильно порушені логістичні зв'язки, заблоковані ринки збуту, скоротився експорт сільськогосподарської продукції. У перший рік війни їх чисельність скоротилася майже на 15% до 23,6 мільярдів доларів США. На жаль, ця негативна тенденція зберігається і в цьому році.

Воєнний стан надзвичайно ускладнював роботу тваринницької галузі. Тваринництво і скотарство зазнали розрухи і великих втрат. За роки війни поголів'я великої рогатої худоби скоротилося майже на 9%, у тому числі дійних корів — на 14,5 %. Поголів'я живих свиней впало на 6%. Занепад тваринництва призвів до зменшення виробництва сировини для молочного скотарства, м'ясного скотарства, свинарства і переробної промисловості. Птахівництво втратило зовнішні ринки збуту.

В умовах бойових дій першочерговим завданням аграрного сектору України є надійне забезпечення населення сільськогосподарською продукцією та продовольством. Водночас фермери та особисті господарства відіграють ключову роль у підтримці та розвитку внутрішніх (місцевих) ринків і ланцюгів постачання продовольства.

В умовах війни в нашій країні, військових конфліктів в інших частинах світу, стихійних лих, епідемій та зміни клімату продовольче забезпечення є і залишатиметься глобальною проблемою людства. Ця проблема пов'язана зі збільшенням населення, виснаженням природних ресурсів, зниженням продуктивності ґрунтів тощо.

Велике значення у вирішенні проблеми забезпечення населення продовольством за будь-яких умов має інтеграція України у Європейське співтовариство. До недавнього часу Україна була одним із головних гарантів продовольчої безпеки в усьому світі, забезпечуючи запаси продовольства, еквівалентні приблизно 6% світового споживання калорій. Перед широкомасштабним вторгненням росії на українську територію стратегічний

потенціал вітчизняного агросектору мав на меті забезпечити продовольством 400 мільйонів осіб.

Однак війна порушила існуючі системи виробництва, переробки та постачання продуктів харчування. Це стосується не лише внутрішньої логістики, а й міжнародних поставок (рис. 1.2.).

Порушення ланцюгів виробництва та постачання сировини і готової продукції ускладнили логістику, створили дефіцит кадрів, знизили виробництво та експорт продовольства з України, передусім зернових культур та олії
Зростання інфляції і відповідно цін на внутрішньому ринку більшості основних видів харчових продуктів
Зменшеня площі сільськогосподарських угідь через окупацію українських територій, знищення великої кількості підприємств харчової і переробної індустрії,елеваторів, холодильників та інших видів складських потужностей
Недоотримання валового внурішнього продукту держави, зменшення зайнятості та доходів населення
Значна міграція населення та інші чинники

Рис. 1.2. – Проблеми продовольчого забезпечення в умовах воєнної агресії.

Джерело: складено автором.

Післявоєнна відбудова сільського господарства має не лише відновити виробництво та ліквідувати збитки, завдані аграрному господарству, а й забезпечити структурну перебудову АПК України та подальший розвиток сільськогосподарської продукції.

Маючи власні обмежені ресурси, нова національна аграрна політика спрямована на залучення міжнародної підтримки аграрного сектора, що матиме позитивний вплив на виробництво сільськогосподарської продукції та продовольства. Основними складовими національної політики забезпечення продовольчої безпеки є: самозабезпеченість, фінансова незалежність, економічна та матеріальна доступність, якість, соціальні та медичні наслідки, стабільність.

Зазвичай у більшості випадків розглядається лише перша складова – збільшення виробництва вітчизняної продукції. Але важливі всі позиції: позитивний торговельний баланс, доходи населення, логістика, забезпечення подальшої переробки та якості продуктів харчування тощо.

Водночас сільське господарство залишається основою системи забезпечення населення продуктами харчування.

Зрозуміло, що в сучасних умовах відновлення продовольчої безпеки нашої країни можливе лише за умови спільних зусиль усіх відомств держави, мужності та героїзму її захисників, порадам науковців та залученням інвестицій.

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЕКСПОРТНОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ АГРАРНИХ КОРПОРАЦІЙ

2.1. Характиристика динаміки розвитку глобального ринку АПК

Під час пандемії COVID-19 на світовому продовольчому ринку сталася низка кризових явищ. У деяких країнах значно скоротилася площа оброблюваних земель і коливалася врожайність.

Також варто відзначити зростання цін на логістичні послуги з перевезення продуктів харчування та збої в ланцюжках поставок сільськогосподарської сировини, продуктів харчування, сільгосптехніки, добрив та енергоносіїв.

Це призвело до зростання цін на продовольство, дефіциту їжі (через дисбаланс у виробництві та розподілі ресурсів між країнами), а також збільшення кількості людей, які страждають від голоду та хронічного недоїдання. У результаті всі ці фактори сприяють нестабільності на світових ринках зерна.

Найпотужнішим фактором посилення кризових тенденцій на світовому продовольчому ринку, особливо зростання цін, є повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну.

Обмеження транзиту через закриття портів, збільшення витрат на логістику через зростання цін на енергоносії та руйнування українських ферм вкрай негативно вплинули на світову економіку [6].

У цих умовах все більше виявлялися відмінності в природно-економічних умовах виробництва харчових продуктів, масштабах і структурі споживчого попиту між країнами і регіонами.

У країнах з достатніми ресурсами для досягнення продовольчого самозабезпечення кризові тенденції проявляються у зростанні цін і скороченні асортименту харчових продуктів; у найменш розвинених країнах, де місцеве виробництво недостатнє, голод і недоїдання стають дедалі серйознішими.

Країна, яка здатна забезпечити достатньо продовольства для свого населення, маючи надлишок експорту, зміцнить свої позиції в міжнародних економічних відносинах, а її продукція стане одним із найважливіших інструментів впливу на світову економіку та політику.

Глобальна нестача продовольства існувала задовго до пандемії COVID-19 і повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну.

Приблизно 690 мільйонів людей у всьому світі страждали від голоду в 2019 році (або 8,9% населення землі) [6].

У період з 2015 по 2019 рік кількість голодуючих зросла майже на 60 мільйонів, лише у 2019 році на 10 мільйонів. У той же час у 2019 році зросла кількість людей, які відчувають нестачу їжі. Цей показник становить 750 мільйонів (тобто майже десята частина жителів планети).

У 2019 році загальний голод становить 25,9% населення Землі, що становить 2 млрд. осіб, які не мають адекватного доступу до їжі [7].

Епідемія збільшила кількість голодуючих і недоїдаючих. Жоден регіон світу не уникнув цієї тенденції.

Якщо загальна поширеність недоїдання не сильно змінилася з 2014 по 2019 роки, то в 2014 році вона становила 8,6%, у 2018 році він становив 8,9%, 2019 році він становив 8,0%, а в 2020 році – вона різко зросла – аж на 9,3%. Хоча у 2021 році темпи його зростання знизилися, незважаючи на це, його значення досягло 9,8%.

Згідно з найвищою оцінкою продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (FAO), у 2021 році від голоду страждали 828 мільйонів людей. Це на 46 мільйонів більше, ніж у 2020 році, і майже на 150 мільйонів більше, ніж до початку пандемії COVID-19 [6] .

Ситуація із забезпеченням продовольством людей у всьому світі продовжує погіршуватися.

За даними Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН, основними «гарячими точками голоду» є 19 країн, що розвиваються, 13 з яких знаходяться на африканському континенті, решта — на Близькому Сході.

Для багатьох країн цієї групи екстремальні погодні умови, такі як тропічні шторми, повені та посухи, залишаються найважливішими факторами, що впливають на їх самозабезпечення продуктами харчування.

Особливе занепокоєння викликає посуха в країнах Африканського Рогу (Сомалі, Ефіопія, Еритрея та Джибуті), яка триває вже два роки [8].

Все більше людей у всьому світі страждають від голоду та недоїдання, що свідчить про серйозний вплив криз на продовольчі системи на глобальному, регіональному та національному рівнях.

Основними рушійними силами продовольчих криз є конфлікти (політичні та інституційні), екстремальні погодні умови, глобальні та національні економічні потрясіння, а також економічне уповільнення та рецесії.

Серія частих і раптових потрясінь посилила серйозність і масштаби нестачі продовольства.

За оцінкою експертів, у 2011-2021 роках зросла частота та інтенсивність конфліктів, мінливість кліматичних умов та екстремальні кліматичні явища, періоди економічного спаду та тривалої рецесії.

Це негативно впливає на продовольчу безпеку та харчування людей, особливо в країнах із низьким і середнім рівнем доходу, де значна частина населення недоїдає (13%) [8].

Загальна кількість країн, які переживають насильницький конфлікт, не змінилася протягом періоду дослідження.

Проте з кожним роком кількість таких конфліктів значно зростає (на 86% у період з 2010 по 2019 рік, коли було нараховано 145 конфліктів). У той же час їх інтенсивність починає ставати все більш сильною, і їх стає все важче врегулювати.

Екстремальні погодні явища також стають більш частими та суворими через зміну клімату.

Країни з низьким і середнім рівнем доходу найбільше постраждали від цих катастроф.

Якщо в 2000-2004 роках 76% цих країн зіткнулися з екстремальними кліматичними явищами, то між 2015 і 2020 роками ця цифра склала 98%. 52% цих країн постраждали від трьох-чотирьох екстремальних кліматичних подій у 2015-2020 роках, порівняно з 11% у 2000-2004 роках [9].

З 2011 року економічне зростання у більшості країн світу сповільнилося. (Після світової фінансової кризи 2008-2009 рр. світова економіка пережила короткострокове та нерівномірне відновлення).

Низькі та нерівномірні темпи зростання характерні для країн Африки, Латинської Америки та Західної Азії. У 2019 році вже 38% країн у цих регіонах пережили рецесію, порівняно з 25% у 2014 році. Наслідком такої динаміки є різке зниження приросту ВВП на душу населення [10].

Пандемія COVID-19 і заходи, вжиті для її стримування, призвели до нової хвилі економічного спаду в більшості країн із низьким і середнім рівнем доходу.

У 2020 році голод зростає. Економічне зростання в країнах з низьким і середнім рівнем доходу було в п’ять разів вищим з 2000 року, а річне падіння ВВП на душу населення було вдвічі глибшим, ніж під час найгіршої рецесії в 2009 році. У 2021 та 2022 роках тенденція до зниження зберігається.

Тому пропонуємо виділити ключові фактори, що негативно впливають на світові продовольчі ринки (табл. 2.1).

Таблиця 2.1.

Характеристика факторів, які чинять вплив на розвиток світового ринку продовольства

Фактор	Характеристика
Конфлікти, війни	Прикладом впливу цього чинника на загальний розвиток продовольчого ринку є війна в Україні. Адже після конфлікту ціни різко зросли. В основному страждають ті країни, які є менш розвиненими та залежними від зовнішнього експорту.
Екстремальні кліматичні явища	Через посуху та постійні опади врожайність знизилася, що зрештою вплинуло на пропозицію на ринку. Такі погодні явища, як урагани, град і цунамі, можуть знищити сільськогосподарські угіддя та мати значні негативні наслідки.
Економічні тенденції, кризи	Тут ви можете відстежувати вплив кризових періодів, таких як глобальна економічна криза 2008 року та криза COVID-19, які вплинули на переміщення продовольства та їжі через закриття кордонів.

Складено автором на основі [6-10]

Експерти ФАО проаналізували загальний вплив трьох факторів – конфліктів, екстремальних кліматичних явищ, уповільнення зростання та економічного спаду – щоб зрозуміти масштаб їхнього впливу на економічну динаміку. Згідно з отриманими результатами, показники поширеності недоїдання змінилися під впливом цих факторів між 2010 і 2018 роками в більш ніж половині країн з обмеженими економічними ресурсами (тобто 60 із 110 країн, за якими є дані) [11].

Цей вплив неможливо повністю усунути, але можна вжити заходів, щоб стримати та послабити його потенційний негативний вплив. Це вимагатиме суттєвих змін у продовольчих системах, з можливостями для компромісу та спільних зусиль на рівні окремих країн, регіонів і світу в цілому.

Фахівці розрізняють поняття фізичної та економічної доступності їжі. Експерти ФАО констатували, що якщо говорити про матеріальну доступність, то виробленої в світі їжі достатньо, щоб прогодувати всіх жителів землі, але багато з них не можуть дозволити собі повноцінне харчування [10-11]. Вартість

продовольства зростає, наприклад, через низький рівень технологій, інновацій та інвестицій у виробництво харчових продуктів, ланцюжки поставок харчових продуктів працюють неефективно (високий рівень втрат і псування харчових продуктів), а також політику та заходи в галузі сільськогосподарських продуктів.

Торговий протекціонізм зростає швидше, ніж темпи зростання доходів мільйонів людей. Як наслідок, великі верстви населення є економічно недоступними для їжі. Люди в усьому світі не мають доступу до достатньої кількості їжі, і це глобальна проблема. Негативний вплив вищевказаних факторів на продовольчу безпеку посилюється стійким високим рівнем нерівності, особливо в країнах з низьким рівнем доходу [12].

Продовольча проблема полягає не в зменшенні пропозиції продовольства, а в збільшенні кількості людей, які не можуть дозволити собі їжу через різке зростання цін. Високі ціни на продукти харчування призводять до обмежених економічних запасів продуктів харчування, що є ключовим фактором продовольчої кризи.

Ціни на основні продукти харчування зараз дуже високі. Після відносно стабільного періоду з 2014 по 2019 роки світові ціни на продукти харчування почали різко зростати з 2020 року. Вони досягли рекордних значень після початку війни в Україні в березні 2022 року на тлі екстремальних погодних умов і пандемії COVID-19. У березні 2022 року індекс цін на продовольство ФАО становив 159,7, у 2021 році – 125,7, у 2020 році він становив 98,1[6].

Однією з найважливіших проблем є дисбаланс між попитом і пропозицією на світових сільськогосподарських ринках. Китайські дипломати відзначили, що структурна особливість сучасної глобальної агропромислової системи полягає в тому, що постачання продовольства в значній мірі зосереджено в руках кількох країн-експортерів, тоді як попит на продовольство забезпечується великою кількістю країн-імпортерів, розподілених по всіх континентах [12].

На постачання продовольства сильно впливають екстремальні погодні явища, збройні конфлікти, епідемії та інші особливі та форс-мажорні фактори. У глобалізованому світі навіть незначні збої в ланцюгах постачання можуть швидко поширитися по всьому світу за ефектом доміно.

Продовольча безпека значною мірою залежить від стану аграрного сектора в тій чи іншій країні, регіоні та світі. Вона перебуває під постійною загрозою через нестабільні врожаї сільського господарства. Водночас зростання сільськогосподарського виробництва залишається найважливішим засобом зменшення голоду в усьому світі [13].

Попередні оцінки ФАО щодо результатів 2022/2023 сільськогосподарського року вказують на те, що глобальна продовольча безпека стикається з серйозними загрозами через зниження виробництва продовольчих культур, споживання та запасів, а також скорочення виробництва продовольства в деяких країнах.

Світове виробництво зерна знижується після чотирьох років зростання, особливо через те, що очікується, що несприятливі погодні умови вплинуть на врожай у основних країнах-виробниках, зокрема в США, країнах ЄС і Бразилії. У результаті світове виробництво зерна, ймовірно, скоротиться майже на 2% порівняно з 2021/2022 роками (до 2763,5 млн тонн порівняно з 2814,3 млн тонн у 2021/2022 роках). Світові запаси зернових також скоротяться майже на 2% наприкінці сільськогосподарського сезону 2022/2023 (з 857,3 млн тонн до 840,5 млн тонн), в основному через скорочення запасів фуражного зерна (особливо кукурудзи).

Водночас світове споживання продовольчих культур скоротиться вперше за 20 років (з 2798,1 млн. тонн до 2778,3 млн. тонн) [14].

Основні індикатори окремих світових ринків продовольчих культур динамічно демонструють незначне зростання та зниження.

Світова торгівля пшеницею скоротиться на 1% (до 194 млн тонн) порівняно з рівнем 2021-2022 років, в основному через збої в експорті та зниження попиту в деяких країнах, де очікується зростання врожаю.

Споживання пшениці зросте незначно на 0,3% (до 775 млн тонн), головним чином за рахунок збільшення споживання продовольчої пшениці та зменшення споживання фуражної пшениці (особливо в Китаї та США) [6].

Прогноз також передбачає скорочення виробництва, торгівлі та споживання рису (на 2,4%, 1,6% та 0,7% відповідно). Порівняно з рівнем урожайного 2021/2022 року кінцеві запаси рису знизяться на 1,8% (з 196,9 млн тонн до 193,4 млн тонн), але залишаться на значних рівнях [6].

Навпаки, очікується незначне зростання виробництва та торгівлі олійними культурами, цукром, м’ясом і молочною продукцією [8-11].

Очікується, що світова торгівля зерном скоротиться на 2,2% (з 479,5 млн т до 468,9 млн т), пшеницею – на 1,9% (з 195,7 млн т до 193,7 млн т), а фуражним зерном – на 3,4% (здебільшого у зв'язку з очікуваним зниженням обсягів торгівлі ячменем та сорго, викликаним зменшенням закупівель Китаєм та Туреччиною), кукурудзою – на 0,6% (з 181,4 млн т. До 180,2 млн т), ячменю та сорго – на 13,6% (з 32,3 млн т до 27,9 млн т) та 18,5% (з 12,4 млн т до 10,1 млн т) відповідно через зниження обсягів закупівель та експорту основними країнами-виробниками [6].

Оскільки фізична торгівля сільськогосподарською продукцією загалом скоротилася, імпорт досяг рекордного рівня в 424 мільярди доларів у 2022 році, збільшившись майже на 50% порівняно з 2021 роком. Це більш ніж удвічі більше, ніж у 2020 році. Це величезне зростання майже повністю пояснюється зростанням цін на сировину.

Так само очікується, що імпорт продовольства значно зросте — на 1,94 трильйона доларів. (Тобто на 10% більше, ніж у минулому році). Однак основною причиною цього зростання є зростання світових цін на продукти харчування та збої в ланцюгах постачання продуктів харчування. Занепокоєння полягає в тому, що багато країн із слабкою економікою опиняться у складній ситуації: їм доведеться платити більше за імпорт продовольства, але фактична кількість його буде зменшена. За оцінками ФАО, додаткові витрати на закупівлю продовольства для найменш розвинених країн становитимуть 4,9

млрд доларів США, а для країн-нетто імпортерів продовольства – 21,7 млрд доларів США. [6].

Для підтримки продовольчої безпеки в країнах з низьким рівнем доходу, які сильно залежать від імпорту продовольства, ФАО рекомендує створити механізм фінансування імпорту продовольства [13].

Хоча у 2022-2023 роках ціни на продукти харчування залишаться високими, очікується, що довгострокова тенденція до зниження відновиться пізніше (коли закінчаться епідемія та війна в Україні).

Пропонуємо змоделювати вплив факторів на розвиток продовольчого ринку.

По-перше, необхідно визначити основні чинники, що впливають на розвиток ринку, визначити ступінь їх впливу та залежності від факторів прямого впливу.

Тому для оцінки цих факторів рекомендується провести аналіз за такими показниками (рис. 2.1):

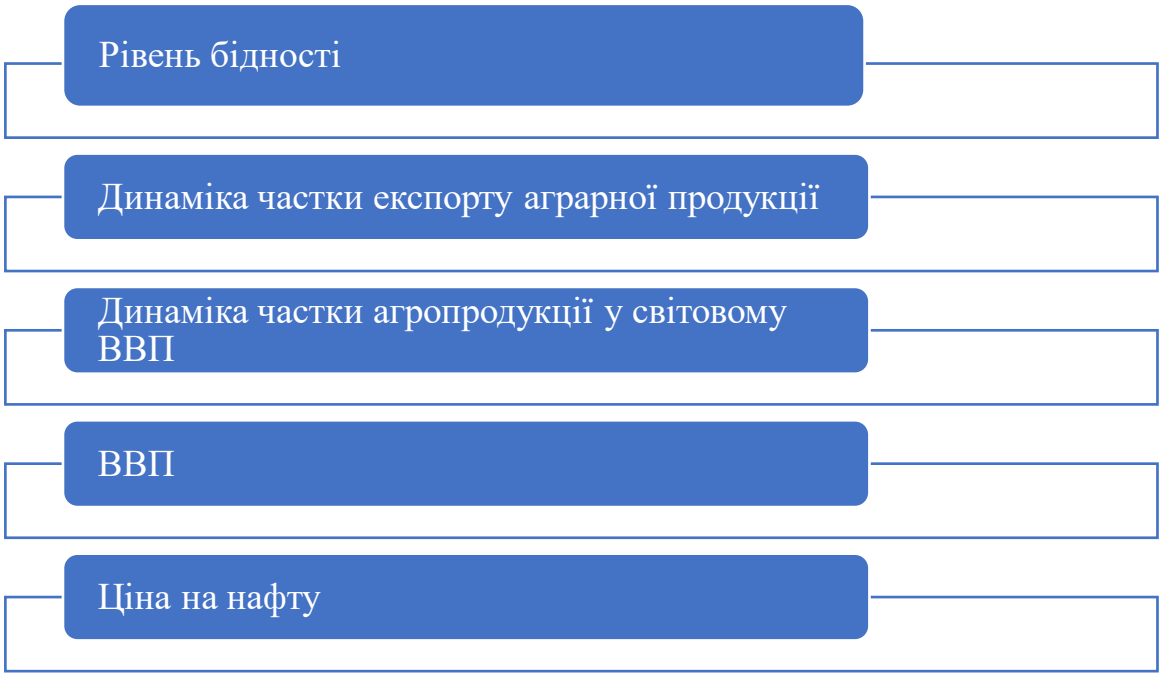

Рисунок 2.1 – Перелік показників для оцінки впливу на розвиток ринку Продовольства

Джерело: Складено автором

Ці показники комплексно та багатоаспектно впливають на розвиток продовольчих ринків.

Наприклад, зростання рівня бідності та зменшення ВВП прямо пропорційно впливає на зниження купівельної спроможності населення. Наслідками стануть зниження цін на продовольство, скорочення сільськогосподарського виробництва та інвестицій.

Збільшення частки експорту сільськогосподарської продукції може призвести до подорожчання харчових продуктів для внутрішніх споживачів, оскільки частина продукції буде експортуватися, а підвищення цін на нафту призведе до подорожчання транспортних послуг, що негативно вплине на внутрішніх споживачів та рентабельність сільськогосподарського виробництва.

Далі ми досліджуємо динаміку світового рівня бідності (рис. 2.2):

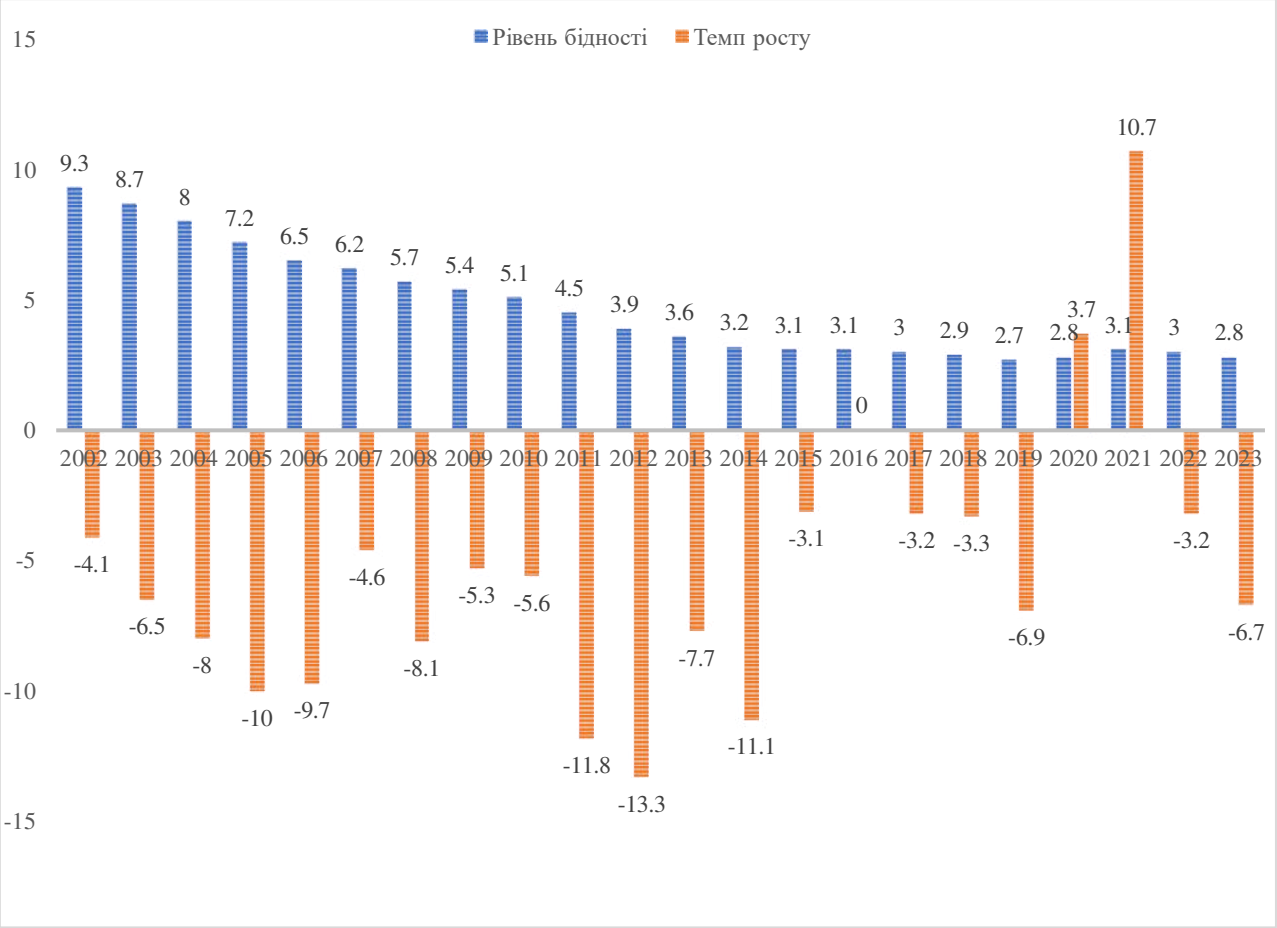

Рисунок 2.2 – Динаміка рівня бідності в світі за період 2002-2023рр, %

Складено на основі [11].

На рис. 2.2 ми бачимо, що рівень бідності у світі знизився у 2023 році, що спричинено розвитком самого суспільства та підтримкою бідних країн.

Далі пропонується проаналізувати динаміку частки світового аграрного експорту (рис. 2.3).

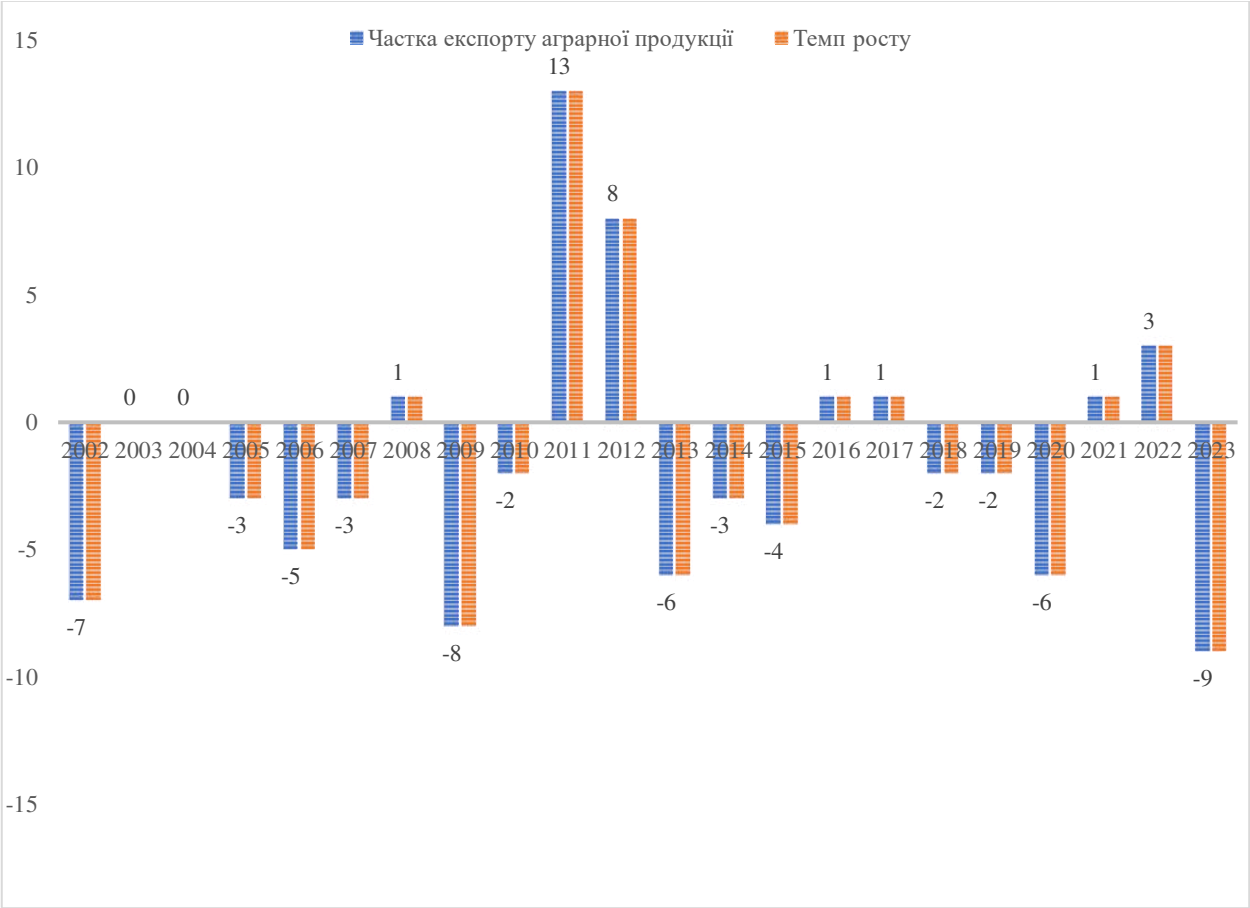

Рисунок 2.3 – Динаміка частки експорту аграрної продукції в світі за період 2002-2023 рр, %

Складено на основі [12]

Аналізуючи динаміку темпів експорту сільськогосподарської продукції, бачимо зменшення її загального експорту до світу, що є негативним для світу та свідчить про зменшення експорту продовольства.

Далі ми розглянемо динаміку сільськогосподарського виробництва як частку світового ВВП (рис. 2.4):

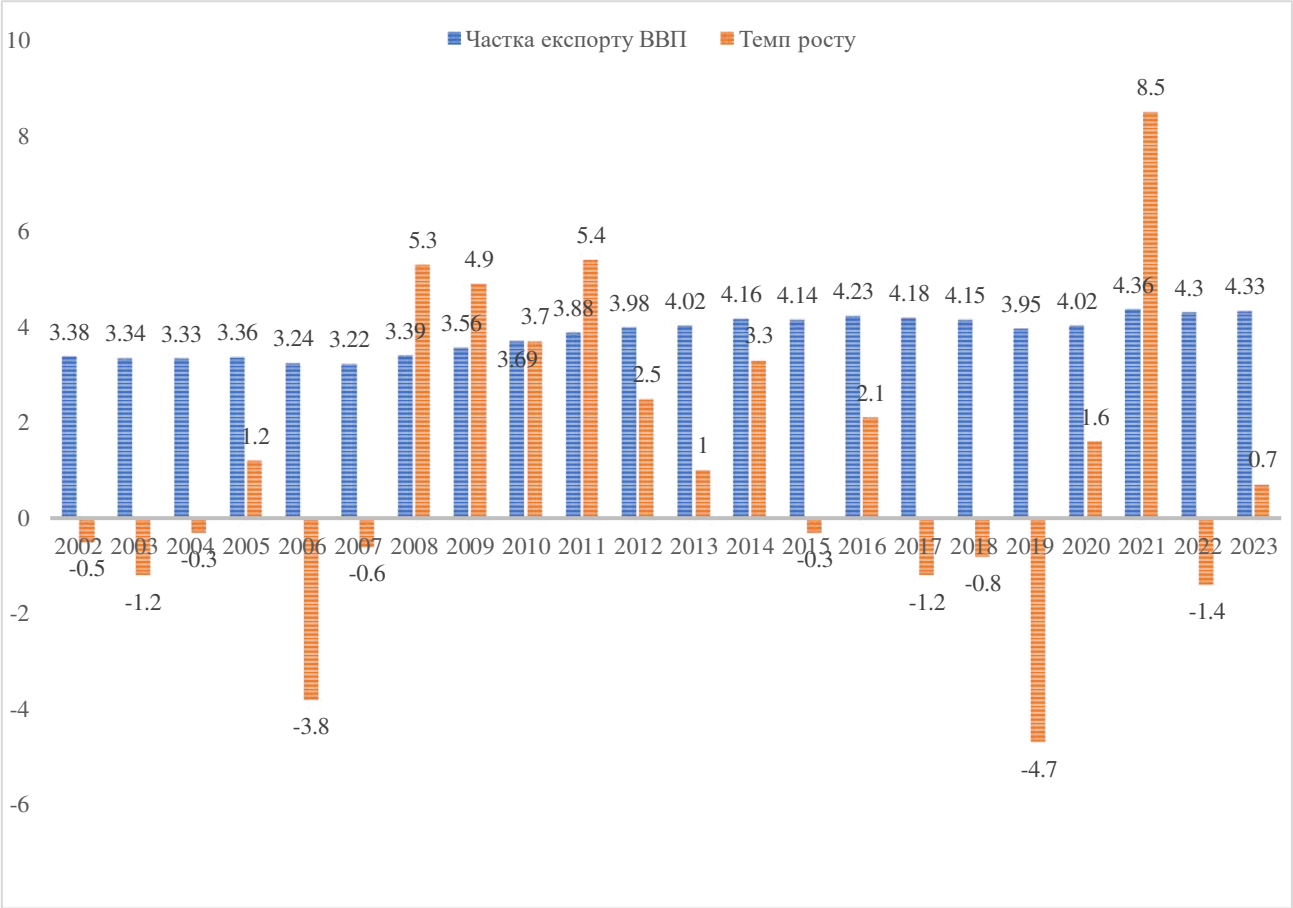

Рисунок 2.4 – Динаміка частки аграрної продукції у ВВП в світі за період 2002-2023рр, %

Складено на основі [13].

На цьому графіку ми бачимо, що в 2022-2023 роках відбулося зменшення частки сільськогосподарської продукції у світовому ВВП, свідчить про загальний спад виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції.

Далі ми розберемо динаміку ВВП різних країн світу.

Згідно з аналізом даних ВВП різних країн з 2002 по 2023 рік, варто відзначити, що економічне зростання Німеччини, Швеції, Франції та Нідерландів є стабільним. Німеччина зросла з 1,95 трлн доларів США у 2002 році до 4,08 трлн доларів США у 2023 році, Швеція зросла з 0,24 трлн доларів США до 0,59 трлн доларів США, Франція зросла з 1,38 трлн доларів США до 2,78 трлн доларів США, а Нідерланди зросли з 0,43 трлн доларів США. .трлн зріс до 1,01 трлн дол. Ці країни зазнали незначних коливань під час фінансової кризи, але загальне економічне зростання було стабільним. Навпаки, ВВП

України зріс з 0,04 трлн доларів США у 2002 році до 0,20 трлн доларів США у 2022 році, а потім впав до 0,16 трлн доларів США у 2023 році, відображаючи вплив політичних та економічних криз, включаючи війну та внутрішні потрясіння [15].

Далі розглянемо ціни на нафту з переліку індикаторів для оцінки впливу на розвиток продовольчого ринку.

Аналіз динаміки цін на нафту в контексті продовольчих товарів важливий з двох основних причин.

По-перше, ціна на нафтопродукти безпосередньо впливає на витрати на транспортування сировини та готової продукції, що в свою чергу призводить до подорожчання продуктів харчування.

По-друге, нафта використовується для виробництва добрив і пестицидів, що впливає на їх вартість, а отже, на виробництво сільськогосподарської продукції та ціни на неї. Отже, далі розглянемо динаміку цін на нафту (рис. 2.5):

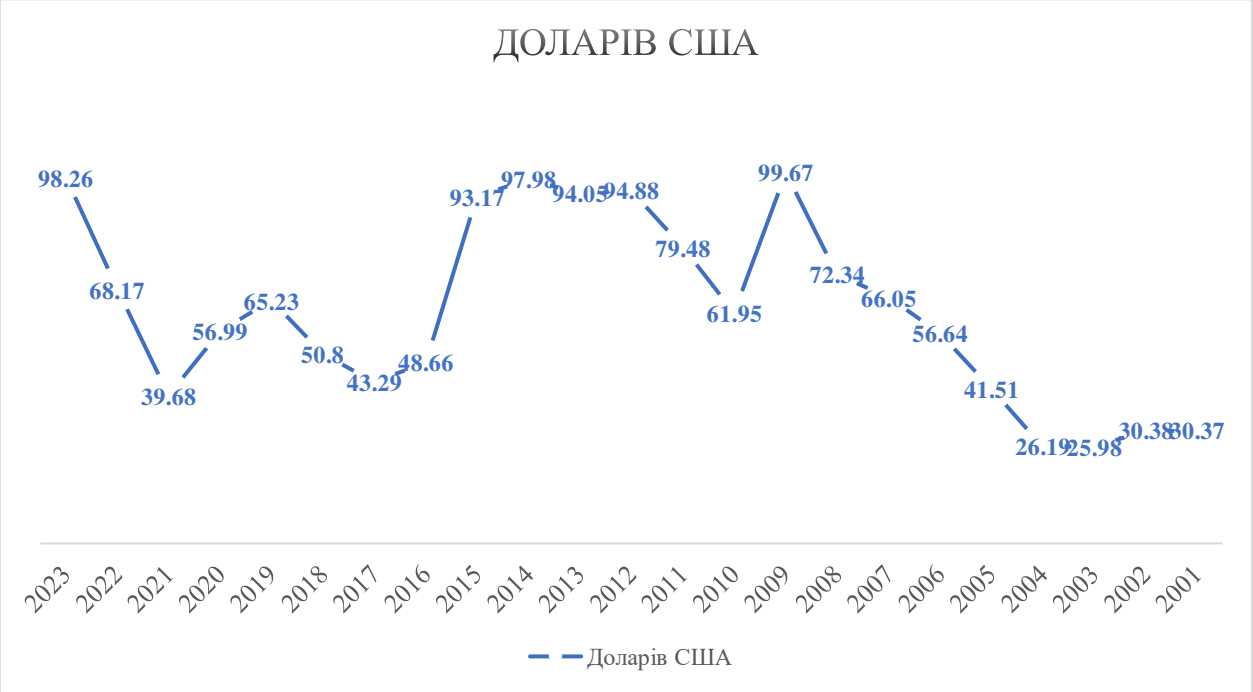

Рисунок 2.5 – Динаміка цін на нафту за період 2000-2023 рр., доларів

Складено на основі [15]

Таким чином, ми бачимо як ціни на нафту в 2023 році досягнули історичних максимумів вперше з 2009 року, коли ціна становила 99,67 доларів

за барель, а зараз – 98,26 доларів за барель. Рекордне зростання було викликано світовими санкціями проти Росії та обмеженнями нафти на ринку, оскільки більшість країн світу відмовилися споживати російську нафту. Ця статистика вкрай негативна, оскільки призвела до зростання цін на доставку. Таким чином, це впливає на кінцевого споживача у вигляді підвищення цін на споживчі товари та комунальні послуги.

Пандемія COVID-19 та вторгнення Російської Федерації в Україну призвели до серйозних кризових явищ на світових продовольчих ринках, зростання цін, логістичних збоїв та збільшення кількості голодуючих. Потрясіння неможливо повністю усунути, але їх можна стримати та пом'якшити шляхом значних змін у продовольчих системах у поєднанні з зусиллями на національному, регіональному та глобальному рівнях.

2.2. Оцінка діяльності українських компаній на світовому ринку АПК

Агропромисловий комплекс України відіграє важливу роль в економічному житті країни, не лише забезпечуючи продовольчу безпеку, а й створюючи велику кількість робочих місць та забезпечуючи валютні надходження за рахунок експорту.

Оцінка економічного середовища сектора має вирішальне значення для розуміння його потенціалу та визначення стратегічного напряму національної політики.

Військовий конфлікт з Російською Федерацією серйозно вплинув на аграрний сектор, підвищивши актуальність оцінки його економічного стану.

Оцінка економічного середовища українського агропромислового комплексу є науково обґрунтованим і необхідним дослідженням, яке дозволить зрозуміти поточний стан галузі та визначити стратегічні пріоритети управління.

За результатами таких досліджень стане можливим подальше розроблення ефективних стратегій розвитку агропромислових комплексів,

спрямованих на підвищення міжнародної конкурентоспроможності в умовах внутрішніх і зовнішніх викликів [22].

Аналіз слід почати із показників капітальних інвестицій в агропромисловий комплекс України, зосереджуючись на таких секторах, як сільське та лісове господарство, рибальство та виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів (рис. 2.6).

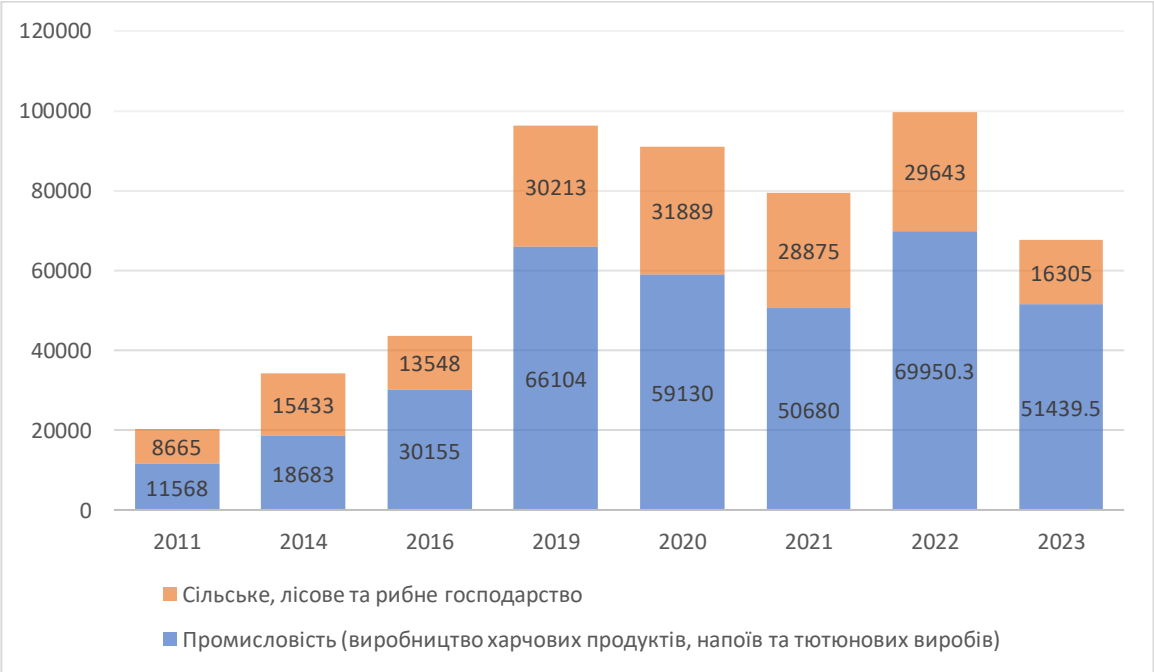

Рисунок 2.6 – Динаміка капітальних інвестицій в АПК та частка витрат капітальних інвестицій на АПК у відношенні до загальних капітальних інвестицій в Україні впродовж 2011-2023 рр., млн грн.

Джерело: розраховано та побудовано автором за даними [16; 17].

Динаміка капітальних інвестицій в агропромисловий комплекс України, що охоплює сільське, лісове та рибне господарства, а також сектори виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів, продемонструвала значне зростання протягом аналізованого періоду та вказала на важливі тенденції оцінки економічного середовища агропромислового комплексу країни [21].

У 2011 році капітальні інвестиції в сільське, лісове та рибне господарство становили 11,568 млрд грн, які поступово зросли до 66,104 млрд грн у 2019

році, після чого спостерігаємо нестабільну динаміку. При цьому загальна сума з 2011 по 2023 роки зросла на понад 39 мільйонів гривень. Також стрімко зростали капітальні інвестиції в промисловий сектор, тобто у виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів, з 8,665 млрд грн у 2011 році до 31,889 млрд грн у 2020 році, а потім маємо аналогічну динаміку в сільському господарстві[29].

Крім того, важливо проаналізувати частку сільськогосподарських витрат у загальних капітальних інвестиціях в Україні.

Зростання видатків на агропромисловий комплекс відносно загального обсягу капітальних інвестицій свідчить про підвищення уваги та інвестиційного потенціалу до розвитку агропромислового комплексу в Україні.

Частка витрат зросла з 10,7% у 2011 році до 16,5% у 2023 році, що свідчить про зростання економічного значення та пріоритетності агропромислового комплексу країни [25].

Цей результат демонструє високий рівень інвестицій у технології та інфраструктуру в українському агропромисловому комплексі, а також дає змогу побачити певні тенденції та потенціал українського аграрного сектору для подальшого підвищення його міжнародної конкурентоспроможності в міжнародному контексті.

У рамках оцінки економічного середовища українського агропромислового комплексу наступним важливим показником для аналізу є валова додана вартість аграрного сектору, особливо розглянемо цей показник для сільського, лісового та рибного господарства (рис. 2.7).

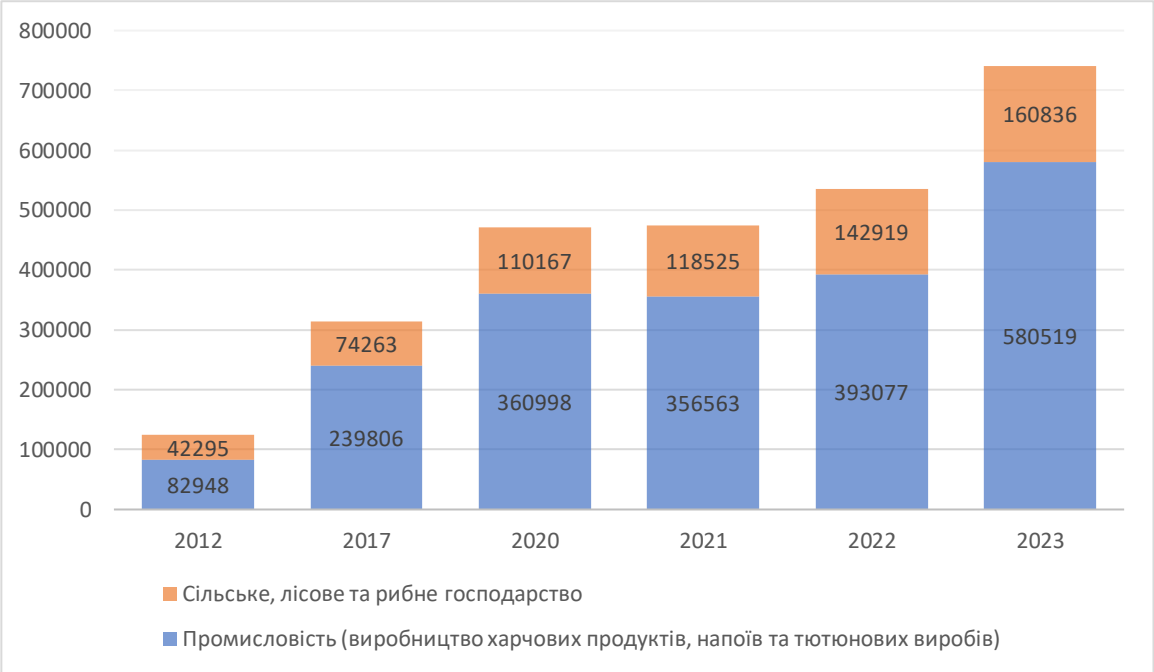

Рисунок 2.7 – Динаміка валової доданої вартості в АПК та частка витрат на АПК у відношенні до загальної доданої вартості в Україні впродовж 2012-2023 рр., млн грн.

Джерело: розраховано та побудовано автором за даними [17].

За даними, у 2012 році загальна додана вартість сільського, лісового та рибного господарства досягла 82,948 мільярда гривень, а виробництво продуктів харчування, напоїв і тютюнових виробів – 42,295 мільярда гривень. У наступні роки протягом досліджуваного періоду ми спостерігали позитивну динаміку, загалом по аграрному сектору валова додана вартість зросла на 497,571 млн. грн., по промисловому – на 118,541 млн. грн. З 2012 по 2023 рік частка загальної сільськогосподарської доданої вартості в загальній доданій вартості України також зросла і досягла 5,7%.

Зростання загальної доданої вартості свідчить про покращення виробництва сільського, лісового, рибного господарства, харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів. Збільшення частки загальної доданої вартості агропромислового комплексу в загальній доданій вартості України свідчить про ефективне використання галуззю ресурсів. На основі даних цього показника можна довести, що економічне середовище українського агропромислового

комплексу досягло певних успіхів, але для забезпечення міжнародної конкурентоспроможності галузі необхідно продовжувати розвиток та вдосконалення, забезпечуючи стабільне зростання сукупної доданої вартості та оптимальних співвідношень витрат [26].

Наступним кроком у нашому аналізі буде дослідження площі сільськогосподарських угідь з 2000 по 2019 рік, що дуже важливо для розуміння структури та потенціалу сільського господарства країни (рис. 2.8). Цей показник допоможе визначити, які види сільськогосподарської діяльності є домінуючими, наприклад, рослинництво, тваринництво, лісове господарство. Крім того, динаміка зміни площі сільськогосподарських угідь може показати тенденції землекористування та ефективності виробництва.

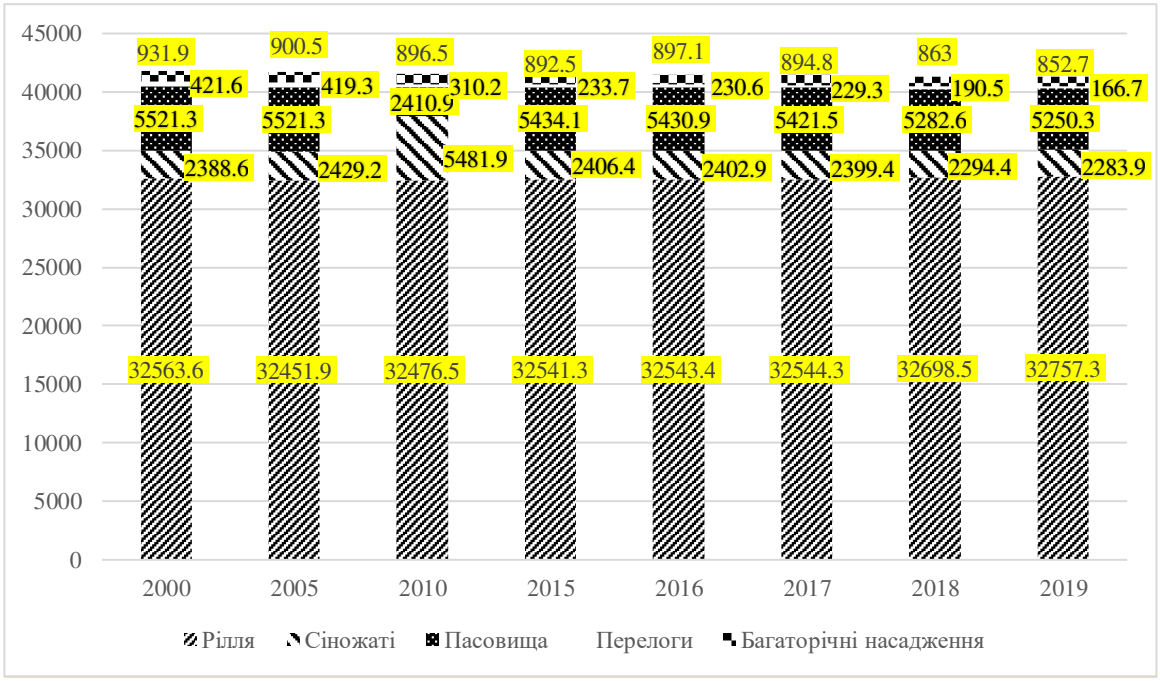

Рисунок 2.8 – Динаміка площі сільськогосподарських угідь України впродовж 2000-2019 рр., тис. гектарів

Джерело: побудовано автором за даними [17].

Площа ріллі, тобто сільськогосподарських угідь, майже не змінилася з роками і стабілізувалася на позначці 32-33 тис. гектарів, що доводить, те що посівні площі основних культур залишаються стабільними. Площа сіножатей і пасовищ зросла з 2010 року, що свідчить про розвиток тваринницької галузі та

попит на корм для худоби. Зменшення площ пасовищ, перелогів і багаторічних насаджень у 2015 році можна пояснити українським вторгненням у 2014 році. Зміни в сільськогосподарському секторі відображають економічні та соціальні втрати, спричинені конфліктом, у тому числі зміни у землекористуванні внаслідок дестабілізуючих процесів агробізнесу, що підкреслює важливість вивчення динаміки земельних ресурсів для оцінки впливу зовнішніх факторів на національне сільське господарство [27].

Загальна площа сільськогосподарських угідь показує потенціал і ресурси для сільськогосподарського виробництва. Динаміка цих показників відображає розвиток сільського господарства України, зміни в структурі посівів та потенціал подальшого розвитку агропромислового комплексу країни.

Національне бюро статистики України не оприлюднювало дані про площу сільськогосподарських угідь після 2019 року, але Український центр досліджень продовольства та землекористування у 2023 році провів дослідження з метою уточнення площі сільськогосподарських угідь станом на 2019 рік [18].

У 2022 році площа постраждалих сільськогосподарських угідь становила 10514,13 тис. гектар, тоді як площа земель, придатних для ведення сільськогосподарської діяльності, становила 32924 тис. гектар, що на 26,04% менше, ніж до повномасштабного вторгнення.

Площа оброблених і перелогових земель, що залишилися незмінними під час військової окупації, становила 22280,45 тис. гектар, зменшення порівняно з до початку бойових дій на 31,93%. Площа сіножатей і пасовищ зменшилася на 43,45%, в основному через те, що на території, які найбільше постраждали від конфлікту, припадала найбільша частка відповідних земель – від 17,5% у Чернігівській області до 21,88% у Луганській області. Щодо лісів та інших лісистих угідь, то їхня площа зменшилася порівняно з довоєнним на 26,05% — з 10686,6 до 7903,03 га[18].

Аналіз земель сільськогосподарського призначення в Україні показує, що військовий конфлікт має значний вплив на аграрний сектор. Зменшення площі,

особливо на територіях, що постраждали від конфлікту, свідчить про значні економічні та соціальні втрати, а також про необхідність відновлення та захисту земель сільськогосподарського призначення [23].

Для глибшого розуміння економічної ситуації в Україні важливо вивчити вплив повномасштабного вторгнення на агропромисловий комплекс. Центр досліджень продовольства та землекористування Інституту KSE у співпраці з Міністерством аграрної політики та продовольства України проводить регулярні огляди збитків та втрат в агропромисловому комплексі України. Станом на лютий 2024 року загальні збитки досягли 10,3 мільярда доларів США, що на 18% більше, ніж у попередньому році (рис. 2.9). Причиною відносно скромних темпів зростання є те, що більшість активів у районах, де тривають земельні війни, були знищені в перший рік окупації. Три області з найбільшими втратами: Запорізька, Херсонська та Луганська, на них припадає 65% загальних втрат [19].

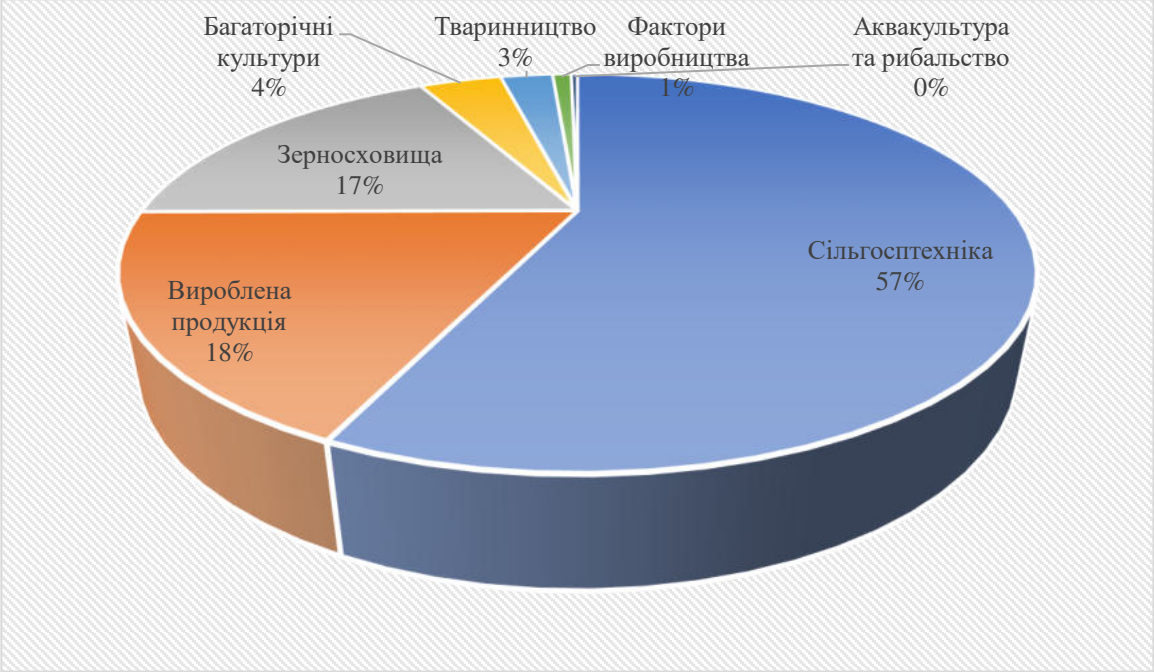

Рисунок 2.9 – Розподіл збитків АПК України по галузям АПК через повномасштабне вторгнення за 2024 р., %

Джерело: побудовано автором за даними [19].

Загальний збиток або знищення сільськогосподарської техніки, завдані війною, склав 5,8 мільярда доларів США. Російська окупація пошкодила приблизно 18,6% наявної техніки. Внаслідок окупації було частково або повністю пошкоджено близько 181 тис. сільськогосподарської техніки, з яких близько 18 200 було знищено, але потребує ремонту 1,6 мільярда доларів США[28].

Пошкодження та втрати факторів виробництва та готової продукції склали 1,97 мільярда доларів США. Приблизно 2,8 мільйона тонн зерна та 1,2 мільйона тонн олійних культур було пошкоджено або викрадено на окупованих територіях, завдавши збитків на суму 1,87 мільярда доларів США, а також близько 124 000 тонн добрив було знищено або викрадено, 587 тонн засобів захисту рослин та 11,6 млн. літрів палива, що призвело до додаткових збитків на 95 млн. дол. США.

Серед найбільш постраждалих категорій були зерносховища, навіть у районах, віддалених від лінії фронту. У Харківській області, хоча на піку окупації було зайнято лише 37,5% сільськогосподарських угідь, частково або повністю було знищено 61% зернових сховищ області. За оцінками, загальна ємність пошкоджених сховищ становила 3,3 мільйона тонн одночасного зберігання, тоді як ємність повністю зруйнованих окупацією сховищ становила 11,3 мільйона тонн, а загальні збитки становили 1,8 мільярда доларів США. У результаті наші потужності для зберігання сільськогосподарської продукції скоротилися на 19,5%, ця цифра не враховує потужності, які все ще залишаються непошкодженими, але недоступні через окупацію.

Війна призвела до втрати 16300 гектарів багаторічних насаджень, витрати на відновлення яких оцінюються приблизно в 398 мільйонів доларів. Втрати, пов’язані зі скороченням поголів’я худоби, можна розділити на дві категорії: втрати худоби під час інтенсивного конфлікту (оцінені за повною відновною вартістю) та втрати худоби через вимушений забій (за оцінками, половина повної відновної вартості). У війні загинуло 238 тис. голів великої рогатої худоби, 544 тис. свиней, 131 тис. овець і кіз, близько 13 млн голів птиці.

Загальні збитки від втрати худоби оцінюють у 254 мільйони доларів США, за винятком збитків через втрату худоби, що призвело до скорочення виробництва продукції тваринництва.

Таким чином, війна в Україні завдала серйозної шкоди агропромисловому комплексу, призвела до втрати виробництва, експортних можливостей та продовольчої безпеки. Відбудова сільськогосподарського сектора потребує значних інвестицій і часу, а також існує гостра потреба у відновленні пошкоджених активів та інфраструктури для забезпечення стабільності та продуктивності сектора.

Проте, незважаючи на ці виклики та труднощі, з березня 2022 року по 15 квітня 2024 року Україна експортувала загалом 125 352 103 тонни продукції агропромислового комплексу. Більшість цієї продукції транспортується через аеропорти, що свідчить про важливість повітряного транспорту для забезпечення експортних потоків в умовах воєнного стану.

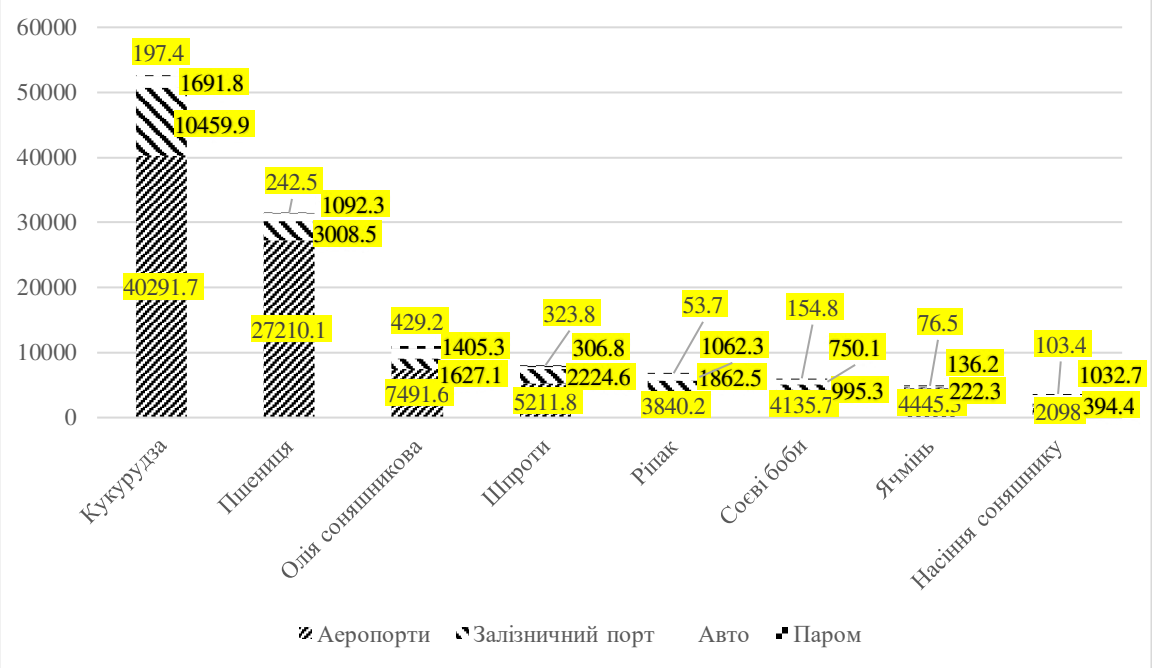

Рисунок 2.10 – Загальний експорт агропромислових товарів впродовж 2022- 2024 рр. за видами продукції та типом транспорту, тис. тонн

Джерело: побудовано автором за даними [20].

Найбільша частка експорту кукурудзи здійснюється через аеропорти (40291,7 тис. тонн) та залізничний транспорт (10459,9 тис. тонн), що може свідчити про швидкість та ефективність транспортування цієї культури. Експорт пшениці в основному здійснюється через аеропорти (27210,1 тис. тонн), залізницею (3008,5 тис. тонн) і автомобільним транспортом (1092,3 тис. тонн), але в невеликих обсягах. Експорт соняшникової олії поділяється на аеропорти (7491,6 тис. тонн) і автотранспорт (1405,3 тисю тонн). Це може вказувати на кілька маршрутів і способів доставки цих продуктів. Інші продукти також транспортуються в основному через аеропорти, залізницею та автотранспортом, причому паром є менш використовуваним експортним транспортом.

Україна має високий рівень міжнародної діяльності в сільському господарстві та добре розвинену транспортну інфраструктуру для експорту сільськогосподарської продукції. Використання різних видів транспорту демонструє потенційні можливості для розвитку експорту та ефективного управління логістикою в складних економічних умовах, що є важливим аспектом міжнародної конкурентоспроможності. Щоб зберегти цей рівень експорту, необхідно продовжувати інвестувати в транспортну інфраструктуру та підтримувати агропромисловий комплекс, незважаючи на геополітичні виклики [24].

Агропромисловий комплекс України має величезний потенціал для зростання та розвитку, але потребує відновлення після тяжких втрат, завданих війною. Зростання капітальних інвестицій, позитивна динаміка виробничих показників та здатність галузі адаптуватися до нових умов свідчать про її стійкість.

Економічне середовище АПК України має дві паралельні тенденції: зростання його ролі та інвестиційної привабливості та значні втрати від військових конфліктів. Подолання негативних наслідків війни вимагає зусиль для відновлення пошкоджених активів та інфраструктури. Водночас високий рівень експортної активності та здатність логістики адаптуватися до складних

умов створюють оптимізм щодо майбутнього українського аграрного сектору, що свідчить про потенціал для успішного відновлення та подальшого розвитку українського агросектору. Тому, незважаючи на труднощі війни, агропромисловий комплекс України зберіг здатність до подальшого розвитку, адаптації до нових умов і використання своїх природних переваг для забезпечення стабільності та конкурентоспроможності на міжнародному ринку.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АПК УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Експортний потенціал є рушійною силою, яка забезпечує національне економічне зростання, економічну безпеку та інтеграцію національних підприємств у глобальні ланцюжки доданої вартості. Експорт товарів є основою зовнішньоекономічної діяльності будь-якої країни та важливим джерелом надходження валюти в країну, забезпечення фінансової стабільності та платоспроможності, збагачення державного бюджету, формування валютних резервів.

Україна є експортоорієнтованою країною, експорт якої становить більше 1/3 ВВП. Стимулювання експорту та просування вітчизняних товарів на міжнародний ринок є ключовим завданням, озвученим українським урядом. Кількість ринків збуту української продукції з кожним роком зростає. На сьогодні Україна уклала 19 угод про зону вільної торгівлі, які охоплюють ринки 49 країн світу, на які припадає понад 53% українського експорту [30]. У 2018 році Україна приєдналася до Пан-Євро-Середземноморської конвенції про преференційні правила походження [31]. Угода визначає гармонізовані правила походження та накопичення, тим самим спрощуючи умови торгівлі між 42 країнами та сприяючи можливості використання експортного потенціалу країни шляхом розширення ринків збуту. Учасниками Конвенції є країни ЄС та ЄАВТ, а також Туреччина, Албанія, Македонія, Йорданія, Чорногорія, Сербія, Фарерські острови, Марокко, Алжир і Туніс [31].

Основними причинами зниження експортного потенціалу в 2022-2023 роках є [32]:

- псування та руйнування виробничих потужностей підприємств-експортерів української продукції;

- захоплення великої кількості підприємств-експортерів продукції, розташованих на непідконтрольних Україні територіях;

- блокада морських портів, що порушує логістичну інфраструктуру експорту продукції та обтяжує наземні пункти пропуску;

- порушено енергосистему, що призвело до припинення електропостачання та значного зниження виробничого потенціалу підприємств.

Незважаючи на загальне падіння експорту, ЄС залишається найбільшим торговим партнером України, на який припадає 63% українських товарів, що на 23% більше, ніж минулого року. Результати за 2022 рік показують, що експорт товарів до ЄС зріс на 4,2% до 27,9 млрд доларів США з 26,8 мільярдів доларів США у 2021 році. Варто зазначити, що суттєве збільшення частки ЄС у загальному експорті України пов'язане з тимчасовим скасуванням усіх тарифних бар'єрів з боку ЄС та скороченням поставок продукції в інші регіони через блокування морських портів, пошкодження логістичної інфраструктури.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що уряд України має бути залучений до розвитку агросектору та зосередитися на розробці ефективних державних програм стимулювання експорту та максимальної державної підтримки.

Також важливою є підтримка з боку країн ЄС українських експортерів та імпортерів. 12 травня 2022 року Єврокомісія запропонувала план дій «Шлях до солідарності» для допомоги експорту нашої країни у якості підтримки з боку ЄС на знак солідарності з Україною [33].

З серпня 2022 року ініціатива Чорноморської продовольчої угоди за підтримки ООН сприяла збільшенню морського експорту продовольства та призвела до відновлення інфраструктури Одеського порту. За даними Мінагрополітики України, у вересні 2022 року експорт зернових та олійних культур з України досяг 6,6 млн тонн, демонструючи тенденцію до зростання порівняно з попередніми місяцями: 4,3 млн тонн у серпні, 2,8 млн тонн у липні, 2,5 млн тонн у червні, 2 млн тонн – у травні, у квітні – 1,3 млн тонн [34].

Для України експорт сільськогосподарської продукції є важливим джерелом надходжень до державного бюджету, у 2022 році він становив 53%. Тому нашій країні необхідно стимулювати вітчизняних аграріїв до збільшення

виробництва та підтримувати розвиток експорту сільськогосподарської продукції [35].

Незважаючи на постійні обстріли з боку Російської Федерації, українським аграріям вдалося збільшити експорт продуктів харчування та забезпечити потреби країн світу, що свідчить про потужний експортний потенціал нашої держави.

Створення поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі (ПВЗВТ) в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС стало передумовою для посилення експортних операцій. Це сприяло лібералізації спільного доступу до ринку зі зниженням більш ніж на 99% українських тарифів і більш ніж на 98% в ЄС, а також значної лібералізації нетарифних бар'єрів [36].

Фактори, які сприяли зростанню експорту до ЄС під час війни, були такими [37]:

- Регламент Європейського Парламенту та Ради № 2022/870 про тимчасові заходи щодо лібералізації торгівлі для українських експортерів, який передбачає призупинення дії всіх тарифів, зокрема тарифів на промислову продукцію, тарифних квот на сільськогосподарську продукцію, ціни на вхідні послуги, системи вхідних цін на овочі і фрукти, антидемпінгових мит і глобальних заходів захисту товарів походженням з України;

- започаткування ініціативи ЄС «Шляхи солідарності», метою якої є реалізація заходів щодо збільшення пропускної спроможності перевезених вантажів на кордоні з ЄС та сприяння налагодженню залізничного, річкового та транспортного сполучення;

- приєднання України до «Конвенції про процедуру спільного транзиту» дає можливість Україні використовувати Нову комп'ютеризовану транзитну систему (NCTS), що в свою чергу сприяє спрощенню процедур оформлення вантажів та прискоренню транзиту на кордоні.

На початку війни виникла загроза не лише втрати експортного потенціалу аграрного сектора, а й глобальної продовольчої кризи. За попередніми оцінками KSE та Міністерства аграрної політики та продовольства України, прямі збитки

агросектору становлять 6,6 млрд доларів. Ці збитки пов'язані зі знищенням або пошкодженням сільськогосподарської техніки, знищенням зернових сховищ або розкраданням промислової продукції.

У повномасштабній війні з Росією Україна втратила близько 35% свого експортного потенціалу нафти та зерна. Експорт України досяг найнижчого рівня в передвоєнні місяці і поступово збільшувався, але за цей період він втратив потенціал близько 14 млн тонн сільськогосподарської продукції.

Блокада великих портів на Чорному та Азовському морях стала основною перешкодою для українських експортерів. До військового вторгнення 70% експорту продукції з України та 90% експорту зерна транспортувалося морем. Укладення Продовольчої угоди стало можливим лише після складного переговорного процесу за участю представників ООН і Туреччини, Це допомогло зняти блокади великих морських портів, таких як «Одеса», «Чорноморськ» і «Південний».

З метою диверсифікації експортних коридорів та зменшення залежності від морських портів Україна підписала з ЄС Угоду про лібералізацію транзиту та двосторонніх міжнародних перевезень, яка спрощує процедуру отримання ліцензій ЄС на двосторонні та транзитні перевезення, що дозволяє уникнути затримок експорту. української продукції через пункти пропуску. Українські вантажівки нарешті отримали можливість їздити транзитом без обмежень за кількістю в'їздів і терміном перебування. За ініціативи Європейського Союзу було експортовано 12 млн тонн продукції автомобільним транспортом і 33,7 млн тонн – залізничним транспортом, що на 3,4% більше, ніж у минулому році [40].

Варто зазначити, що через повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну та блокаду морських портів Україна була змушена шукати нові шляхи експорту агропродукції, і основним шляхом вирішення проблеми став транзит. Продукція йде через Польщу. Проте на цьому шляху з'явилася нова перешкода – протести польських фермерів.

Вони звинувачують Україну в тому, що вона виробляє занадто дешеву продукцію, що робить їх продукцію неконкурентоспроможною на міжнародному ринку. Учасники протестів звинуватили Європейську комісію в тому, що вона надто необачно відкрила шлях українським аграріям на європейські ринки. Протести завадили постачати продукцію з України до Європи [38].

Продовольча безпека країни є важливим аспектом її економічної стабільності. Потенціал розвитку галузі в Україні величезний, але сучасні виклики вимагають комплексного підходу до їх вирішення.

З огляду на це необхідний SWOT-аналіз, щоб визначити сильні та слабкі сторони продовольчого ринку України та зрозуміти ризики та можливості для подальшого розвитку.

Таким чином, у Додатку А наведено SWOT-аналіз українського продовольчого ринку.

Аналізуючи перспективи продовольчого забезпечення України, було виявлено ряд сильних і слабких сторін, а також загроз і можливостей, що впливають на аграрний сектор країни. Загалом, сильні сторони та можливості закладають основу для розвитку продовольчої безпеки в Україні, але слабкі сторони та загрози потребують ретельного аналізу та стратегічних заходів для подолання. Таким чином, для вирішення вищезазначених питань продовольчого забезпечення та експорту продовольства рекомендується запровадити наступний комплекс заходів на національному та міжнародному рівнях (Додаток Б).

Враховуючи складність ситуації з виробництвом і збутом промислових товарів в Україні, необхідно розробити конкретний план дій щодо вирішення існуючих проблем. Пропонується наступний комплекс заходів із найвищим пріоритетом.

Перший – запровадити екстрену фінансову допомогу сільськогосподарським підприємствам, які постраждали від війни. Як уже зазначалося, український уряд почав допомагати аграріям, виділяючи кредити

до 50 млн грн, але цього може бути недостатньо. Держава повинна хоча б частково компенсувати втрату сільськогосподарського майна, спричинену військовими діями чи окупацією земель. Для цього необхідно виділити кошти з державного бюджету та залучити міжнародне фінансування. До реалізації цих заходів мають бути залучені Міністерство сільського господарства, Державні фонди акцій, місцеві органи влади та міжнародні фінансові організації. Цей комплекс заходів сприятиме стабілізації сільського господарства, забезпеченню безперервності виробництва та підтриманню економічної стабільності сільськогосподарських підприємств.

По-друге, внутрішня логістика повинна бути оптимізована для забезпечення ефективного транспортування продукції. Наприклад, ситуація з протестувальниками на кордоні з Польщею призвела до великих проблем з експортом продукції, що, у свою чергу, дозволило створити нові транспортні шляхи в обхід Польщі. Варто зазначити, що цей процес уже розпочато: Міністерство інфраструктури вже будує маршрут по Дунаю через Румунію.

По-третє, необхідно активізувати дипломатичні зусилля для досягнення згоди щодо розблокування чорноморських портів. Початок дипломатичних переговорів з країнами Міжнародної морської організації (ІМО) необхідний для розблокування чорноморських портів, оскільки така блокада становить загрозу не лише для українських виробників, а й для країн, які залежать від українського продовольства.

Водночас не можна недооцінювати загрозу незворотних екологічних проблем. Варто зазначити, що росіяни знищили Каховську ГЕС: затоплено понад 80 тис. га території, загинуло 95 тисяч тоннн риби, 700 тис. людей, не змогли отримати питну воду [39]. Наслідки цього екоциду триватимуть десятиліттями. Якщо міжнародне співтовариство та відповідні організації не покарають цей злочин, такі катастрофи, ймовірно, повторяться в майбутньому. Тому ця ініціатива є такою важливою та актуальною.

Цей комплексний план дій, прийнятий урядом і реалізований у найкоротші терміни, сприятиме вирішенню продовольчих проблем України, стабілізації аграрного сектору та забезпеченню економічної стабільності країни.

Підсумовуючи, можна сказати, що нова реальність явно негативно впливає на динаміку українського товарного експорту. Значно впали як вартісні, так і фізичні обсяги експорту, змінилася географічна і товарна структура. Значних збитків зазнали ключові експортоорієнтовані галузі. Незважаючи на дії агресора, спрямовані на дестабілізацію та руйнування, завдяки спільним зусиллям української влади, бізнесу та світової спільноти, українська економіка витримала цей тиск, можна сказати, як маленьку перемогу у великій боротьбі.

ВИСНОВКИ

Експортна діяльність є ключовим фактором розвитку будь-якої економіки, незалежно від галузі. Це сприяє розширенню ринку збуту, залученню нових клієнтів, підвищенню конкурентоспроможності підприємств на міжнародному ринку. Для успішної експортної діяльності необхідний комплексний підхід, що включає розробку маркетингових стратегій, вивчення міжнародних стандартів якості, оптимізацію логістичних процесів та співпрацю з державними органами для отримання підтримки та стимулювання експортної діяльності. Такий підхід допоможе підприємствам досягти успіху на міжнародній арені та забезпечити сталий розвиток в умовах глобалізації економіки.

Стимулювання експорту є важливим інструментом економічної політики, спрямованим на підтримку та розвиток експортної діяльності підприємств. Це сприяє підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних виробників на міжнародному ринку та сприяє економічному зростанню та диверсифікації економіки.

Підвищення ефективності експортної діяльності потребує комплексного підходу, що включає аналіз ринку, оптимізовану логістику, підвищення якості продукції, активну маркетингову діяльність, ефективне управління фінансами та розвиток персоналу. Інтеграція цих підходів дозволить компаніям зміцнити свої позиції на міжнародних ринках, підвищити конкурентоспроможність і забезпечити стале зростання.

Активізація експортної діяльності агробізнесу може стати важливим кроком у розвитку та розширенні його бізнесу.

Оцінюючи подальші перспективи України в умовах війни, виявилося, що нова реальність явно негативно вплинула на динаміку товарного експорту України. Проте, незважаючи на військову агресію Російської Федерації, спрямовану на дестабілізацію, українська економіка вистояла перед тиском завдяки спільним зусиллям українського уряду, бізнесу та міжнародної спільноти.

Аналізуючи кризову ситуацію в Україні, пропонуються такі заходи: по-перше, запровадити план екстреної фінансової допомоги сільськогосподарським підприємствам, які постраждали від війни, виділити кошти з державного бюджету, залучити міжнародні кошти. Наступний крок — оптимізація внутрішньої логістики шляхом розробки нових транспортних маршрутів. Крім того, необхідно активізувати дипломатичні зусилля для початку переговорів з країнами Міжнародної морської організації для досягнення угоди про зняття блокади чорноморського порту. Окремої уваги заслуговують питання екології, особливо наслідки підриву Каховської ГЕС, оскільки їх ігнорування може призвести до нових катастроф.

Було наголошено, що ухвалений урядом і реалізований у найкоротші терміни комплексний план дій сприятиме вирішенню продовольчих проблем України, стабілізації аграрного сектору та забезпеченню стабільності економіки країни. Ці рекомендації допоможуть Україні вирішити проблеми продовольчої безпеки Експорт продовольства.

Навчально-науковий інститут економічної безпеки та митної справи
Кафедра економіки та економічної безпеки

ДОВІДКА
Про перевірку кваліфікаційної роботи (проєкту) на академічний плагіат

№ з/п	ПІБ автора твору	2 курсу, групи МЕМ-23-1, Синяк Максим Русланович
1		
2	ПІБ наукового керівника	к.е.н, доцент, Коляда Олена Володимирівна
3	Тип роботи, що перевіряється (курсова, кваліфікаційна робота (проєкт)	Кваліфікаційна робота
4	Тема роботи	«Експортна спеціалізація українських аграрних корпорацій на міжнародних ринках»
5	Рік написання	2024 рік
6	Оригінальний текст у роботі складає %	90,34 %
7	Схожість %	9,66 %
8	Цитати %	0,17 %

Відповідальна особа кафедри

(підпис) Тетяна Гаврищук
(ім'я Прізвище)

Відгук керівника кваліфікаційної роботи

Випускна кваліфікаційна робота студента гр МЕМ 23-1 Синяка Максима Руслановича на тему «Експортна спеціалізація українських аграрних корпорацій на міжнародних ринках» виконана вчасно та на належному теоретичному та практичному рівнях; має необхідну кількість аналітичного матеріалу для дослідження проблематики. Відповідає встановленим, до таких видів робіт, нормам.

До недоліків можна віднести: незначні порушення при оформленні роботи, зокрема при посиланнях на джерела інформації та оформленні літературних джерел та описовість. Однак, дані зауваження суттєво не впливають на якість випускної кваліфікаційної роботи студента групи МЕМ 23-1 Синяка М. Р.

Випускна кваліфікаційна робота М. Р. Синяка рекомендується до захисту з позитивною оцінкою (4).

Керівник кваліфікаційної роботи О. В. Коляда

Висновок кафедри про кваліфікаційну роботу
Кваліфікаційна робота здобувача вищої освіти

після попереднього захисту розглянута на засіданні кафедри економічної політики, маркетингу та бізнес-аналітики , протокол від « 7 » 04 2025 № 9 допущена/не допущена до захисту на екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри Т. М.Паянок

РЕЦЕНЗІЯ

на випускну кваліфікаційну роботу

здобувача вищої освіти Державного податкового університету

Синяка Максима Руслановича

Експортна спеціалізація українських аграрних корпорацій на міжнародних ринках

Актуальність теми полягає у тому, що в умовах сучасних подій вся світова харчова промисловість перебуває у великій небезпеці та близька до прискорення продовольчої кризи, яка частково почалася під час пандемії COVID-19. Україна є найбільшими у світі експортерами продовольства та нафти, від експорту яких залежить третина населення світу. Міжнародній спільноті необхідно вжити негайних, конкретних і рішучих дій для якнайшвидшого припинення агресії російської федерації та забезпечення миру і спокою в Україні..

Наукова новизна полягає у дослідженні та аналізі українського агропромислового комплексу дозволяє компаніям адекватно реагувати на зміни та, за необхідності, будувати свої бізнес-моделі відповідно до потреб сучасного ринку.

Якість проведеного аналізу проблеми, текстового та табличного матеріалу. Під час виконання дипломної роботи проблему було розглянути в повному обсязі. При цьому були вирішені наступні аспекти проблеми: було охарактеризовано теоретичні основи, поняття та інструменти експортної діяльності АПК; надано загальну характеристику агропромислових корпорацій України; здійснено характеристику динаміки розвитку глобального ринку АПК; оцінено діяльність українських компаній на світовому ринку АПК; досліджено проблеми та особливості експортного потенціалу АПК України в умовах воєнного стану..

Обґрунтованість пропозицій і висновків та їх практична цінність у роботі підприємства, установи, організації, МФУ України. За результатами виконаної роботи були зроблені висновки та рекомендації. Одержані результати можуть бути використані в практичній діяльності, для визначення перспективних напрямків української економіки. Дана робота стане у пригоді студентам, які навчаються на економічних факультетах, аспірантам і викладачам, а також практичним працівникам.

Магістерська робота повністю відповідає встановленим методичним вимогам.

Робота написана економічно грамотно, тему повністю розкрито, наведені вдалі пропозиції та рекомендації.

Дипломна робота освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» виконана у повному обсязі, відповідає встановленим вимогам і заслуговує оцінки «добре», а її автору, Синяку Максиму Руслановичу, може бути присвоєна кваліфікація магістра за спеціальністю 292 «Міжнародні економічні відносини».

Рецензент

Г. С. Мельничук, к.е.н., доцент,
заступник декана факультету
фінансів та цифрових технологій ДПУ